

2013

Invloed van Waalse norbertijnenabdijen in Limburg: Beaurepart en Floreffe

Workgroup on Norbertine History in the Low Countries

Follow this and additional works at: https://digitalcommons.snc.edu/werkgroep_norbertijner

---

Recommended Citation

Workgroup on Norbertine History in the Low Countries, "Invloed van Waalse norbertijnenabdijen in Limburg: Beaurepart en Floreffe" (2013). *Workgroup on Norbertine History in the Low Countries. Proceedings of their meetings.*. 23.
https://digitalcommons.snc.edu/werkgroep_norbertijner/23

This Book is brought to you for free and open access by the Center for Norbertine Studies at Digital Commons @ St. Norbert College. It has been accepted for inclusion in Workgroup on Norbertine History in the Low Countries. Proceedings of their meetings. by an authorized administrator of Digital Commons @ St. Norbert College. For more information, please contact sarah.titus@snc.edu.

**Invloed van Waalse norbertijnenabdijen
in Limburg: Beaurepart en Floreffe**

**Invloed van Waalse norbertijnenabdijen
in Limburg: Beaurepart en Floreffe**

Deze bundel kwam tot stand naar aanleiding van de drieëntwintigste contactdag van de
Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden
op zaterdag 20 april 2013 in Oud-Rekem

Redactie: H. Janssens

D/2013/0942/4

Besteladres:
H. Janssens, Abdijstraat 1, B-3271 Averbode
h.janssens@abdiuverbode.be

Inleiding

De uitgave van de manualen van pastoor Dydden van Simpelveld was de aanleiding voor de keuze van het thema van de contactdag. De geschiedenis van Simpelveld, een parochie van de abdij Beaurepart, bracht ons tot het besef dat deze abdij nog op andere plaatsen verankerd was in Limburg, en ook het Naamse Floreffe had er lange tijd een belangrijke voet aan de grond. Het is de gelegenheid om een minder bekend aspect van de geschiedenis van de norbertijnen in de Nederlanden, namelijk de invloed van enkele Waalse abdijen in beide Limburgen, onder de aandacht te brengen.

Vooreerst situeert H. Janssens bondig de abdij van Floreffe en haar geweldige rijkdom en betekenis. Deze bijdrage is enkel als inleiding bedoeld. Daarna brengt Giel Hendriks een verhaal over de aanwezigheid en de invloed van norbertijnen uit Floreffe in de parochies Overpelt en Houthalen. De abdij was ook eeuwenlang in het bezit van de domeinen Hengelhoeve en Kelchterhoeve.

Daarna wordt eveneens kort het ontstaan van de abdij van Mont Cornillon verhaald en de noodzakelijke verhuis van de abdijsamenleving naar Beaurepart. Deze bescheiden abdij verschilt in invloed en uitstraling zeer veel van Floreffe. Door de verhuis van haar zustersamenleving naar Rekem, was zij hier zeer vroeg aanwezig. Later bekwam de abdij ook het patronaatsrecht van de parochiekerk. Na de Franse Revolutie werd het norbertinessenklooster in Rekem volledige afgebroken. Toch zijn de norbertinessen en norbertijnen er nog niet vergeten. Dit leert ons het getuigenis van de grote kenner en ambassadeur van Oud-Rekem Mathieu Maesen. De achttiende-eeuwse museumkerk aldaar verwijst trouwens expliciet van de norbertijnse aanwezigheid. De titel 'het mooiste dorp van Vlaanderen', bij de eenmalige verkiezing in 2008 toegekend aan dit heroplevende piepkleine stadje, ooit de zetel van een rijksgraafschap, heeft meegespeeld bij de keuze voor Oud-Rekem als plaats van samenkomst.

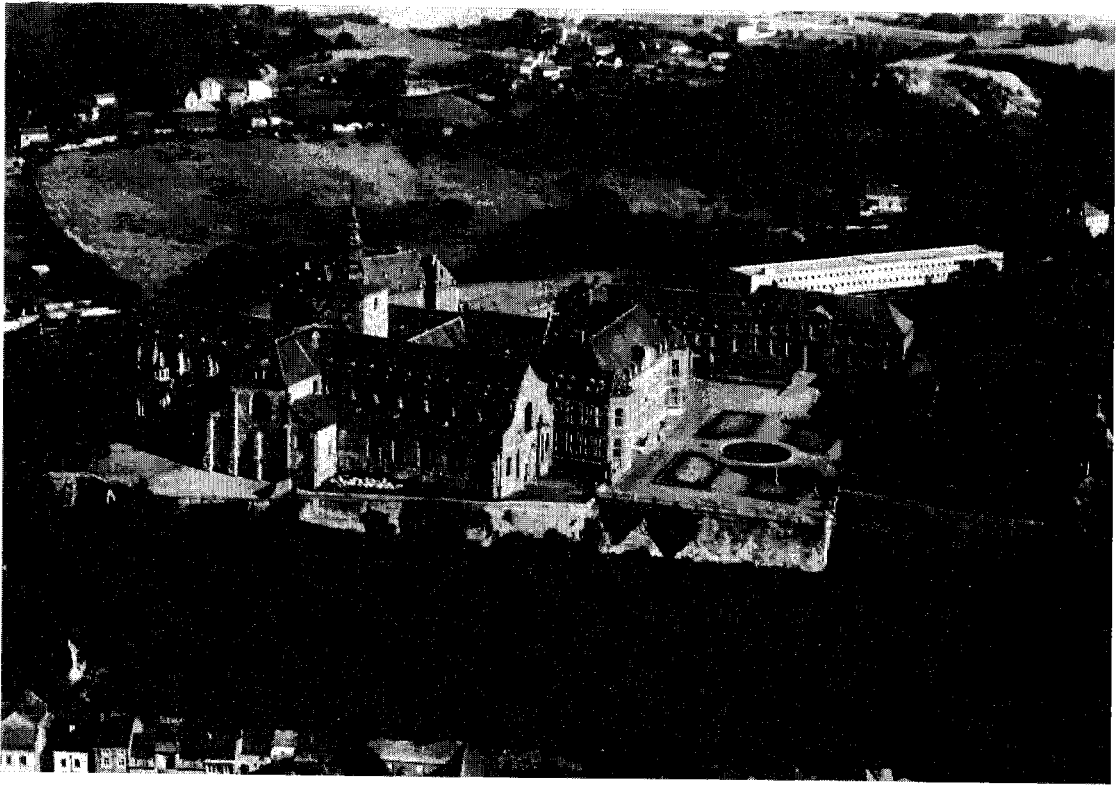
Ten slotte geeft Jo Van der Werf ons een sfeerbeeld van de inhoud van de nagelaten geschriften van pastoor Dydden van Simpelveld (1571-1616). De uitgave van beide registers is het resultaat van de jarenlange arbeid door een hele ploeg, waarbij Jo Van der Werf de reeds geleverde arbeid heeft vervolledigd en het hele project afgerond met een mooie uitgave in boekvorm. Na enkele uittreksels uit de geschriften van pastoor Dydden wordt Simpelveld gesitueerd binnen het gedurende vele eeuwen versnipperde institutionele landschap van Zuid-Limburg. Tegelijk worden het woelige tijds kader en ook de toenmalige economische situatie aldaar beschreven.

De Werkgroep dankt de verschillende sprekers en de andere medewerkers omdat door hun inspanningen zowel de contactdag als deze tekstbundel mogelijk werden. Een bijzonder woord van dank aan de gidsen van Oud-Rekem die in hun rondleiding het verhaal van Mathieu Maesen vervolledigden.

Binnen de Werkgroep verwelkomen we als nieuw lid norbertijn dr. A.J. Gribbin, archivaris van de abdij van Tongerlo.

De abdij van Floreffe (1121-1796)
Beknopte situatieschets

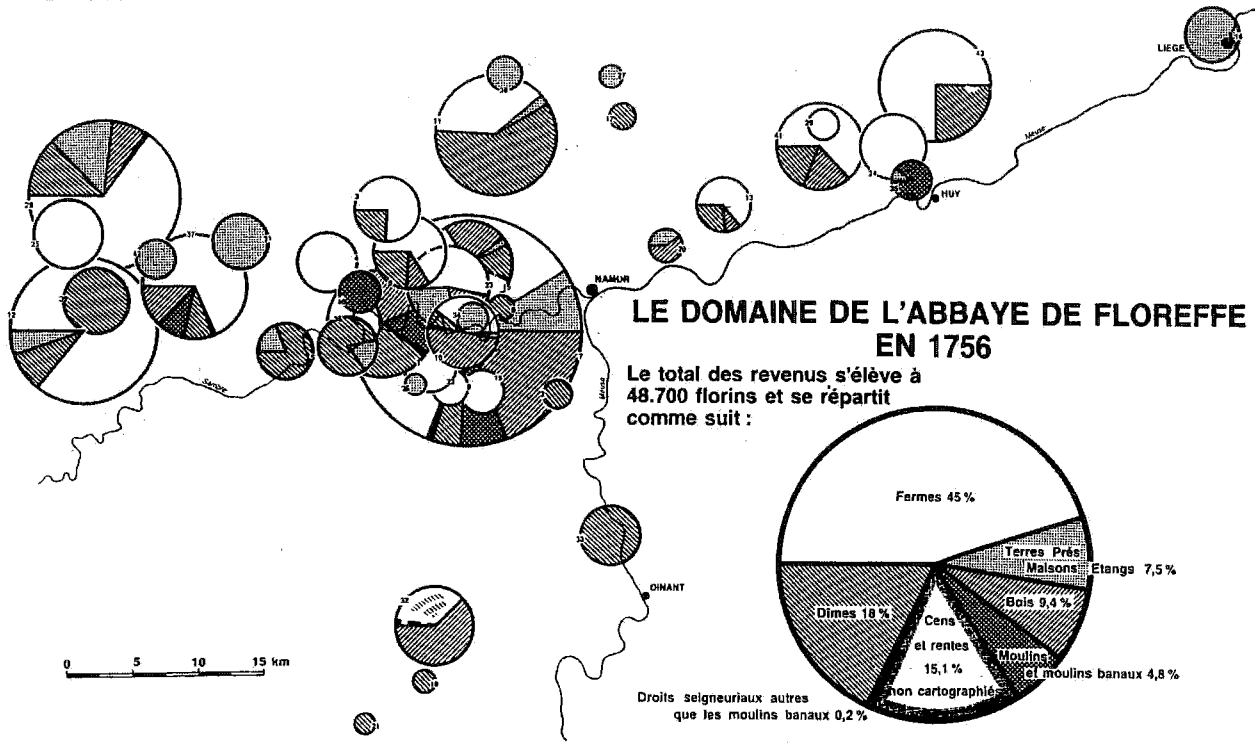
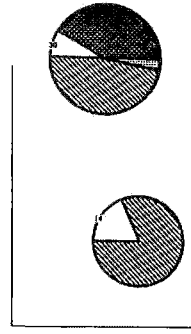
Herman Janssens

De abdij van Floreffe ligt vandaag in de provincie Namen, op een hoogte, aan de rechteroever van de Samber, tien kilometer ten westen van Namen. De site heeft een oude geschiedenis die minstens teruggaat tot een Merovingische villa. Met een reeds bestaande kerk werd dit geheel door de graaf van Namen en zijn echtgenote geschonken aan Norbert en zijn medebroeders in een oorkonde die gedateerd is op 27 november 1121. Met andere woorden: Floreffe is een heel vroege stichting in de geschiedenis van de premonstratenzer orde – bijna zo oud als Prémontré zelf – en ook een heel rijke.

De abdijgebouwen hebben een achttiende-eeuws uitzicht, doch vele delen van het abdijcomplex zijn ouder. De kerk werd gebouwd in de twaalfde en de dertiende eeuw. Op het einde van de achttiende eeuw werd ze verbouwd door Laurent-Benoît Dewez.

1 Auvalais	22 Monts de Fosses
2 Bois-de-Villers	23 Monimora
3 Bobay	24 Naxibélet (Wanze)
4 Curmeulle	25 Nauwes (Gouy)
5 Farcennes	26 Nevrumont (Fosses-la-Ville)
6 Fayet (Saint-Martin)	27 Noville-sur-Méhaigne
7 Floreffe	28 Obaix
8 Florifoux	29 Oteppe
9 Folle (Fosses-la-Ville)	30 Overpelt
10 Franière	31 Pomeroye (Mellot)
11 Grand-Lœz	32 Rosée
12 Herlaimont	33 Seraine
13 Hingon	34 Soye
14 Houthalen	35 Stalle
15 Jodion (Soye)	36 Tamines
16 Liège	37 Thiméon
17 Longchampsou (Eghezée)	38 Thombais-Saint-Trend
18 Loterna (Sarice)	39 Trazegnies
19 Malplaquis (Sart-Saint-Laurent)	40 Velaine
20 Marche-les-Dames	41 Ver (Lavoir)
21 Merismont	42 Viesville
	43 Wanant

Om een idee te geven van de invloed van Floreffe, ziet u hierboven een kaart van het domein van de abdij in 1756¹:

- vooreerst zijn er de bezittingen rond de abdij zelf, en in enkele omliggende dorpen
- maar ook in Henegouwen bezat de abdij zeer uitgestrekte vruchtbare gronden, zoals in Obaix, Herlaimont en Thiméon. In Herlaimont was een proosdij van waaruit het domein aldaar werd beheerd
- verder nog enkele verspreide domeinen
- in de buurt van Hoei had de abdij belangrijke bezittingen, met eveneens een proosdij in Wanze
- bovenaan wordt verwezen naar het bezit in Overpelt en Houthalen.

¹ Floreffe / 850 ans d'histoire, p. 116.

Vanaf het begin was de abdij van Floreffe een rijke gemeenschap. Na de stichting werd nog tijdens de twaalfde eeuw een grote oppervlakte vruchtbare gronden verworven, bijvoorbeeld in Henegouwen, en ook minder vruchtbare, zoals in Postel in de Kempen.

De abdij had ook dochterstichtingen, onder andere de abdijen van Heylisse, Mont-Cornillon (Beaurepart) en Leffe.

In de twaalfde en dertiende eeuw verwierf de abdij in een groot aantal parochies het patronaatsrecht (dit is het recht om de pastoor ter benoeming voor te dragen) en de tienden.

Tijdens de eerste helft van de veertiende eeuw kende de abdij grote interne problemen, deze werden uiteindelijk overwonnen.

In de eerste helft van de vijftiende eeuw, nadat het graafschap Namen door de Bourgondische hertog was gekocht en in bezit genomen, leed de abdij onder de oorlogen tussen Luik en de Bourgondiërs.

Vanaf de zestiende eeuw begon een nieuwe periode van voorspoed voor de abdij. Gelukkig werd zij in 1559, bij de oprichting van de nieuwe bisdommen in de Nederlanden, niet verenigd met het nieuwe bisdom Namen.

Dankzij haar zuidelijker positie in de Nederlanden had Floreffe veel minder dan de andere abdijen te lijden van de godsdienstoorlogen op het einde van de zestiende eeuw.

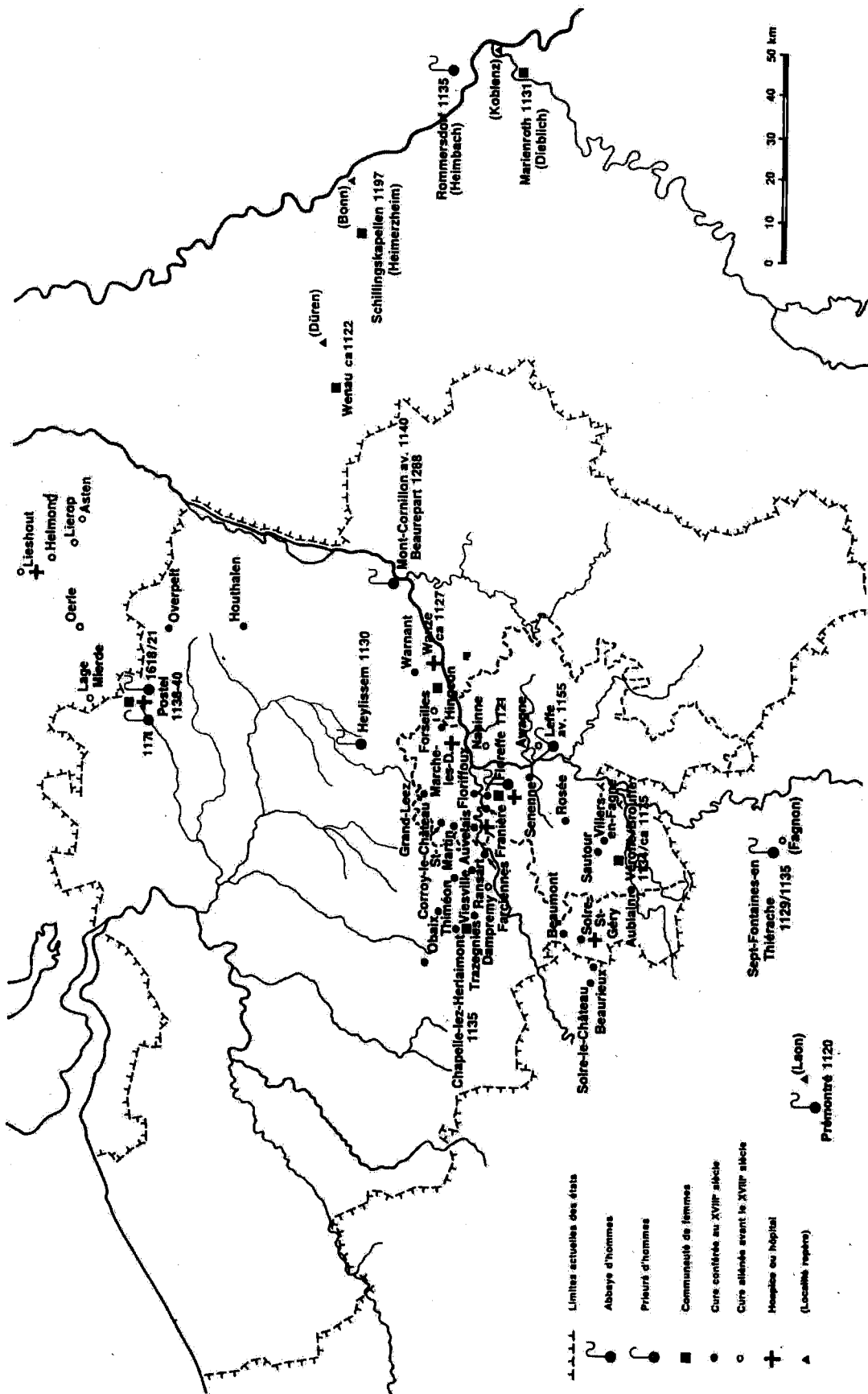
Door diezelfde zuidelijke positie had ze op het einde van de zeventiende eeuw wel meer last van de oorlogen van Lodewijk XIV, waarbij de citadel van Namen een belangrijk bolwerk was.

De achttiende eeuw was een periode van schitterende bloei. De abdij telde een zestigtal religieuzen, dit is minder dan in Averbode en maar de helft van Tongerlo, maar meer dan in de andere abdijen in de Nederlanden. Het definitieve uitzicht van de gebouwen dateert uit de achttiende eeuw.

Door de Franse overheersing kwam ook aan deze schitterende abdij een einde in 1796. De medebroeders konden de abdijsgebouwen terugkopen, maar religieus leven was verboden. In 1819 werden de gebouwen ter beschikking gesteld van het bisdom Namen, om er haar kleinseminarie met secundair onderwijs in onder te brengen.

Na 1830 hebben enkele confraters, Frans Stevens – voormalig pastoor in Houthalen – in het bijzonder, geijverd voor de heroprichting van de abdij, zoals dat in Averbode en andere abdijen gebeurde. Om diverse redenen is dit niet doorgegaan. Ten slotte werd de abdij door de laatste overlevende norbertijnen definitief afgestaan aan het bisdom Namen. Vandaag is ze nog steeds een zeer belangrijke instelling van het vrij katholiek onderwijs in Wallonië onder de benaming ‘Séminaire de Floreffe’.

RAYONNEMENT DE L'ABBAYE DE FLOREFFE

Kaart met de parochies van Floreffe en ook de dochterstichtingen².

- In het noorden Postel en de bijhorende parochies. Tot in de zeventiende eeuw was Postel een van Floreffe afhankelijke proosdij.
- De parochies Overpelt en Houthalen, evenals de domeinen Hengelhoef en Kelchterhoef werden niet aan Postel overgedragen, maar bleven bij Floreffe.

Lijst van de 26 parochies van de abdij van Floreffe in de achttiende eeuw³:

(tussen haakjes het decanaat waartoe ze behoorden)

(behalve in Hingeon, Rosée en Saint-Martin waren de pastoors telkens norbertijnen)

Aublain (Chimay)
Auvélais (Fleurus)
Beaumont (Thuin)
Beaurieux (Maubeuge)
Chapelle-lez-Herlaimont (Binche)
Corroy-le-Château (Gembloux)
Farciennes (Châtelet)
Floreffe (exempt), met de kapel van Floriffoux
Franière (Gembloux)
Grand-Leez (Gembloux)
Hingeon (Andenne)
Houthalen (Beringen), met de kapel van Laak
Obaix (Fleurus)
Overpelt (Beringen), met de kapel van Lindel
Ransart (Fleurus)
Rosée (Bouvignes)
Saint-Martin (Gembloux)
Sautour (Florennes)
Senenne bij Anhée (Bouvignes)
Solre-le-Château (Maubeuge)
Solre-Saint-Géry (Thuin)
Thiméon (Fleurus)
Trazegnies (Fleurus)
Viesville (Fleurus)
Villers-en-Fagne (Florennes)
Warnant (Statte)

² *Floreffe / 850 ans d'histoire*, p. 125. Kaart opgesteld door Marc Desplanque en François Jacques.

³ *Ibidem*, p. 127-129.

Oriënterende bibliografie

- Floreffe / 850 ans d'histoire. Vie et destin d'une abbaye de prémontrés*, Floreffe, 1973.
Dit werk, tevens catalogus van een tentoonstelling, brengt een erg volledige synthese over de geschiedenis van de abdij, haar domein, de parochies en het bewaarde kunstpatrimonium.
- J. Barbier, 'Nécrologe de l'abbaye de Floreffe, de l'ordre de Prémontré, au diocèse de Namur', in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, 13 (1876) 5-70 en 190-286.
- V. Barbier, *Histoire de l'abbaye de Floreffe de l'Ordre de Prémontré*, 2de uitgave, dl. 1: *Histoire*, dl. 2: *Documents*, Namen, 1892.
Dl. 2 geeft de tekst of de verwijzing naar de uitgegeven tekst van 544 akten (1121-1755) en de 'aangifte' van 1787⁴.
- Émile Brouette, *Inventaire sommaire des Archives de l'Abbaye de Floreffe conservées au Grand Séminaire de Namur*, in *Analecta Praemonstratensia*, 52 (1976) 70-88.
- L.F. Genicot (ed.), *Les constructions médiévales de l'ancienne abbaye de Floreffe*, (Centre d'histoire de l'architecture et du bâtiment, dl. 2), Leuven, 1973.
- Patricia Gillet-Mignot en Gaëtane Warzée (ed.), *L'ancienne abbaye de Floreffe, 1121-1996*, (Etudes et Documents. Monuments et Sites, dl. 2), Namen, 1996.
- W.M. Grauwen, *Norbert et les débuts de l'abbaye de Floreffe*, in *Analecta Praemonstratensia*, 51 (1975) 5-23.
- IDEM, *Norbert en de stichting van Floreffe, 1121*, *ibidem*, 71 (1995) 25-36.
- Ghislaine Lomba, *Le patrimoine de Floreffe*, (Carnets du Patrimoine, dl. 89), Namen, 2013.
- Antonius Maes, *De laatste jaren der abdij van Floreffe*, in *Analecta Praemonstratensia*, 7 (1931) 108-142.
- Jean-Marie Pector, *Histoire de Floreffe*, Mettet, 1973.
- Martine Plouvier (ed.), *Actes officiels des 31e et 32e colloques du Centre d'Études et de Recherches Prémontrées*, Prémontré, 2010, met o.a.:
- Patrick Hoffsummer, 'Les charpentes de deux abbayes prémontrées Floreffe et Bonne-Espérance: L'apport de la dendrochronologie à l'histoire des techniques', p. 116-132,
- Francis Tourneur, 'Le marbre dans la décoration du XVIIIe siècle des anciennes abbayes norbertines de Bonne-Espérance et de Floreffe (Belgique)', p. 133-142.

Website van het 'seminarie':
www.semflo.be

⁴ Alain Dierkens, *Les déclarations des biens du Clergé régulier et séculier des Pays-Bas autrichiens (1786-1787)*, (Archives générales du Royaume et Archives de l'Etat dans les provinces. Miscellanea archivistica, dl. 25), Brussel, 1980.

De invloed van de abdij van Floreffe
in Houthalen en Overpelt

Giel Hendriks

Inleiding

Herman Janssens heeft zonet de invloed en de werking van de Waalse abdij van Floreffe bij Namen geschetst en hoe die reikte tot in het huidige Vlaanderen en, via haar priorij in Postel, tot in Noord-Brabant (Nederland). Door Postel werden elf parochies bediend, alle gelegen in de Meierij, terwijl alle door Floreffe zelf beheerde parochies in Wallonië gelegen waren, behalve Houthalen (met de kapel van Laak) en Overpelt (met de kapel van Lindel).

Sinds en tot wanneer?

De parochie Overpelt werd vanaf 1277 tot 1812, dus bijna vijf en een halve eeuw lang, bediend door norbertijner pastoors uit Floreffe. De parochie Houthalen was vanaf 1223 tot 1822, dus op een jaar na zes eeuwen lang, toevertrouwd aan pastoors uit dezelfde abdij.

Maar al van veel vroeger kwamen Houthalen en Overpelt in contact met hun moeder-abdij. Voor het eerst een twintigtal jaren na de stichting van Floreffe, vanaf ca. 1145, onder het bestuur van Gerland, de derde abt van Floreffe, die bijna 40 jaar de abdij leidde. Dankzij een schenking van gravin Ermensindis van Namen en van hertog Hendrik II van Limburg (vandaag gelegen in de provincie Luik), kreeg Floreffe met het bezit van Hengelhoef, toen "*Hengelo*" genoemd, zijn eerste vaste stek in het graafschap Loon, zeg maar de huidige provincie (Belgisch) Limburg. Driekwart eeuw later, in 1228, kocht de abdij, aan een vriendenprijsje van 16 stuiver jaarlijks, in Houthalen ook nog "*Calechtre*", Kelchterhoef.

De kerkelijke rechten

Vooreerst dient hier opgemerkt dat gebouwen bestemd voor de eredienst, zoals de kerk van Houthalen-Centrum en de kapel van Laak, mét de eraan verbonden werkingsmiddelen of inkomsten (tienden, beneficijs, ...) dikwijls in de loop der eeuwen in onduidelijke omstandigheden, aan de Kerk waren ontfutseld.

De kerk van Houthalen werd door de bezitters, zeg maar bezetters ervan, aan de kerk-gemeenschap teruggeschonken als een soort "*Wiedergutmachung*". Zo werd in 1223 de kerk van Houthalen ("*Hale*"), met haar tienden en andere inkomsten, door de zussen Meielindis en Alidis, en met de goedkeuring van de bisschop, geschonken aan de abdij van Floreffe.

De kapel van Laak volgde in 1230. Dit was een schenking van graaf Arnold IV van Loon.

Hoe en wanneer kregen de norbertijnen in Overpelt-Eksel een vaste voet?

In elk geval vóór 1153. Want in dat jaar bevestigt keizer Frederik Barbarossa de abdij van Floreffe in haar bezit van “Eksel”, en paus Adrianus IV doet hetzelfde in 1155. Met Eksel wordt “*l’alleu et la cense d’Overpelt près d’Exel*” bedoeld (het eigengoed en het cijns-hof van Overpelt bij Eksel, thans Overpelter grondgebied). Van wie deze schenking komt, is alsnog niet geweten.

In 1155 is er een betwisting over wie recht heeft op de tienden van het domein van Floreffe, dat weliswaar ligt in de parochie Eksel, waar de abdij van Sint-Truiden normaliter de tienden zou mogen innen. Maar prinsbisschop Hendrik van Leyen van Luik beslist ten voordele van Floreffe, dat aan de abdij van Sint-Truiden jaarlijks wel een som van 6 “*solidi*” (stuivers) moet betalen.

In 1217 schenkt graaf Lodewijk II van Loon niet aan de abdij van Floreffe, maar aan die van Averbode, alle goederen en rechten die hij bezat in Pelt. Het is mogelijk dat bij die schenking in Overpelt eenzelfde soort ‘terugschenking’ inbegrepen was als die in Houthalen, dus dat ook toen de kerk en de pastorale goederen met de pastorie-boerderij teruggeschonken werden aan de Kerk.

In 1218 bevestigt graaf Arnold III van Loon de schenking die zijn broer en voorganger Lodewijk II gedaan had ten voordele van Averbode. Daarenboven wordt de Bemvoortmolen die Floreffe, op een gemeenschappelijk eigendom van de graaf en van de abdij van Sint-Truiden, al had opgericht, ‘gelegaliseerd’, mits een jaarlijkse vergoeding van één “*firto*” aan elk van beide eigenaren.

In 1231 verkoopt ridder Giselbert van Redenken (Rekem) voor 32 Keulse marken aan de abdij van Floreffe zijn domein, in Overpelt onder “*Bucele*” (Het Weel) gelegen.

In 1259 koopt Floreffe van de graaf van Loon twee molens, die van het Hoksent en een tweede, ook onder het Wedel (“*Bucele*”) gelegen. Aan die aankoop was het maalmonopolie voor Overpelt, Neerpelt, Kleine-Brogel, Kaulille en Wijchmaal verbonden. Daarbij verwerft de abdij in volle eigendom de grond waarop ze de molen van de Bemvoort al een halve eeuw vroeger had opgericht. De prijs voor de totale aankoop bedraagt 30 mud koren jaarlijks, waarvan de abdij er 24 meteen afkoopt. Sindsdien is de territoriale expansie van Floreffe grotendeels voorbij, zowel in de Kempen als elders.

Terwijl, zoals gezegd, de pastorale zorg over Houthalen in 1223 en die over Laak in 1230 aan Floreffe was toevertrouwd, nam de abdij pas in 1277 de pastorale rechten in Overpelt – de presentatie van de pastoors en het tiendenrecht – over van Averbode. Zo kwamen er paters vanuit de Naamse abdij als pastoor naar Overpelt.

Het inkomen van Floreffe uit zijn bezittingen en de bestemming ervan

Omstreeks 1787 had Floreffe een bruto-inkomen van ca. 60.000 gulden Brabants. Dat weten we omdat de toenmalige landsheer van de Oostenrijkse Nederlanden, ‘keizerkoster’ Joseph II, alle kerkelijke instellingen in zijn erflanden tot een nauwkeurige opgave van hun bezittingen en inkomsten verplichtte.

Tegenover dat inkomen stonden natuurlijk uitgaven: het levensonderhoud van de paters-pastors en van de emeriti – want sociale zekerheid, pensioen enzovoort bestonden toen nog niet! – de opleiding van kandidaat-priesters, het onderhoud en de herbouw van pastorieën en van (een gedeelte van) de kerkgebouwen. Hiervoor had Floreffe zware leningen aangegaan.

Een overzicht:

– bruto-inkomsten van Floreffe in Houthalen:	
◦ tienden:	1553 gulden
◦ Hengelhoef (+ 5 bunder in Diepenbeek):	280 gulden
◦ Kelchterhoef:	199 gulden
Samen:	2032 gulden
– bruto-inkomsten in Overpelt:	
◦ tienden:	1680 gulden
◦ de (Bemvoortse, Weelse en Kleine) molens:	1279 gulden
◦ de (Grote, de Kleine en de Pannen-)hoeven:	470 gulden
Samen:	3429 gulden

Na aftrek van 373 gulden onkosten in Overpelt, bleef er als bruto-inkomsten uit Overpelt 3056 gulden over, dit is ongeveer één twintigste van het totale bruto-inkomen van Floreffe.

Iets over de scholing van de norbertijnen en hun parochiewerk

Een op de praktijk gerichte opleiding

Norbertus reageerde met de stichting van zijn orde op de vele mistoestanden in de Kerk en hij kwam tot het inzicht dat de beste remedie daartoe een in de pastorale praktijk en in de praktische theologie goed opgeleide parochieclerus was. Voor dat doel spanden ook zijn opvolgers zich in. Studies van professor Bijsterveld van Tilburg hebben uitgewezen dat de scholingsgraad bij de uit de norbertijner abdijen afkomstige Noord-Brabantse pastors in de periode 1300-1570 minstens 10 % hoger lag dan die van de gemiddelde pastors van toen.

Norbertus' opvolgers schreven zelfs voor welk basispakket aan theologische handboeken de ordeleden die naar een parochie werden uitgezonden, moesten meekrijgen. Later werd die plicht ook opgelegd aan de diocesane parochiepriesters. Een van de verplicht mee te nemen werken was de 'Romeinse Catechismus', een voor parochiepriesters bestemd theologisch handboek. Dit werk was geen gewone catechismus voor de schooljeugd, maar een publicatie die de hele kerkelijke leer uiteenzette. Deze catechismus werd op bevel van het Concilie van Trente (1545-1563) uitgegeven. Het werk bevat veel Bijbelcitaten en is voorzien van praktische tips over de spreiding van de predicatie over het kerkelijk jaar. In de archieven van Overpelt zijn er van die Romeinse Catechismus nog twee exemplaren aanwezig. Zij getuigen van de theologische scholing van onze norbertijner pastors.

Het geleverde werk van de norbertijnen van Floreffe

Hiervan vinden we uiteraard alleen maar een aantal sporen terug, namelijk in nog bestaande materiële relictien en in allerhande geschreven en andere documentatie:

- pastorieën van toen én van nu:
  - Overpelt (ca. 1725-1730)
  - Houthalen (1738-1739)
- kerken:
  - Laak
  - een gedeelte van Houthalen-Centrum
- oude kapellen:
  - Sint-Jan, Overpelt
  - Sint-Catharina, Houthalen
- kerkbekleding, o.a.
  - in Houthalen:
    - een wijwatervat (1560), thans gepromoveerd tot doopvont
  - in Laak:
    - het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van 7 Weeën
  - in Overpelt:
    - schilderijen, bv. een piëta van 1556
    - de balustrade van het hoogzaal, ca. 1780, thans verbouwd tot altaren.

Lijst van norbertijner pastoors van Overpelt en van Houthalen uit de abdij van Floreffe

Overpelt

Er zijn 23 norbertijnen bekend die, van voor 1351 tot 1812, pastoor waren in Overpelt. We zullen ze niet allemaal bespreken, alleen maar hen over wie iets bijzonders geweten is.

- a) Jan Scanarth van Diest
Hij keurt op 1 maart 1436 een door de leek Jan Comans opgerichte stichting, het beneficie van Sint-Martinus, goed.
- b) Jan Naus (alias De Raeve) van Weert
Hij fungeerde o.a. als magister (domeinmeester) in Wanze (een landbouwwitbating van Floreffe nabij Hoei) en stierf als pastoor van Overpelt.
Onder zijn pastoraat werd in 1518 in de Sint-Quintinuskapel van Lindel door de Overpeltse geestelijke Antoon Praets een wekelijkse mis gesticht.
- c) Michel (van) Hetstroy van Helmond
Hij was baccalaureus in de godgeleerdheid, werd kapelaan en pastoor van Houthalen en in 1634 pastoor van Overpelt. In beide parochies heeft hij pestperiodes meegeemaakt.
- d) Cleophas Kegels van Helmond was in 1642 pastoor van Overpelt.
Er is een verpachting bekend waar, op eenzelfde dag tijdens zijn pastoraat (in de jaren 1644-1645), de abdijhoeven, de -molens en de tienden verhuurd werden.

- e) Jan Bals van Kelsbeek werd pastoor van Overpelt in 1660. Onder zijn bestuur werd in 1663 de Broederschap van de Heilige Rozenkrans opgericht en in 1666 die van Sint-Anna.
- f) Emmanuel de Rodier(e), hij stierf als pastoor van Overpelt op 26.08.1757. Deze Brusselaar had blijkbaar geen zin om, zoals zijn voorgangers, zelf boer te spelen. Hij verkocht in 1722 de bedrijfsbekleding van de Overpelter pastoriehoeve, gelegen in het gehucht Heesakker, en verhuurde het omliggende landbouwareaal. Hetzelfde zou hij na de bouw van een nieuwe pastorie doen met de oude behuizing zelf. De nieuwe pastoorswoning werd in de nabijheid van de kerk gebouwd, op bevel van abt Louis van Werdt. Het wapenschild van pastoor de Rodier, met zijn naam, prijkt nog altijd op de schoorsteenplaat in de eetkamer van de pastorie. Het draagt als datum 1735. In dat jaar kreeg hij bezoek van de nieuwe abt, Bernard Burlet. Deze was voor zijn abbatiale promotie, minstens sinds 1724 provisor (econoom) geweest van de abdij. Hij was in Overpelt goed gezien, want hij gaf, wegens tegenslag met de oogst, nogal eens vermindering op de betaling van de tienden. In 1735 kwam hij samen met de nieuwe provisor naar Overpelt, misschien wel om de nieuwe pastorie in te huldigen. Bij die gelegenheid moet er een exemplaar gemaakt zijn van zijn wapenschild, met zijn leuze: "*Rekte ad astra*" (lees: "*Recte ad astra*", recht op de sterren af!). Dit wapenschild is nog altijd in het bezit van de kerkfabriek van Overpelt.
- g) In 1757 werd Herman Billen van Wellen pastoor van Overpelt, waar hij op 11.07.1768 stierf. Onder zijn pastoraat kwam er tussen abt Clemens Feraille en de gemeente Overpelt onmin over de bijdrage van de abdij in de gemeentelijke lasten. Na vele geldverslindende processen, gedurende bijna tien jaar gerekt door de wirwar van juridische structuren, kwam er onder de volgende abt, J.B. Dufresne, een overeenkomst.
- h) In 1768 werd Albertus Audigier, omstreeks 1744 in Grave (Noord-Brabant) geboren, nog zeer jong, namelijk pas een jaar na zijn priesterwijding, pastoor van Overpelt. Hij bewerkte de verzoening tussen de gemeente Overpelt en de abt. Onder zijn pastoraat werd een nieuwe kerk aangebouwd tegen de toren van 1700. De kerk was af in 1779, maar werd pas in 1787, twee jaar na de dood van pastoor Audigier, ingewijd door hulpbisschop de Méan.
- i) In 1785 werd Gilbert (Henricus) Gevers uit Zolder pastoor van Overpelt. Hij stierf er als ontslagnemend pastoor op 9 augustus 1814. Hij was de laatste pastoor van Overpelt afkomstig uit de abdij van Floreffe. Hij wilde liever in Houthalen dan in Overpelt begraven worden, schrijft zijn opvolger, want hij was, om ongekende redenen, in onmin geraakt met zijn parochianen. Met hem eindigde een periode van bijna 550 jaar pastorale zorg van Floreffe in Overpelt.

Houthalen

Er zijn 27 norbertijner pastoors gekend, van 1360 tot 1822. Een bijzondere vermelding verdienen:

- a) Hendrik van Binchem († 1474), de vierde pastoor
Onder zijn pastoraat werd een nieuwe kerk gebouwd.
- b) Michel (van) Hetstroy van Helmond
Reeds vermeld onder Overpelt.
- c) Jacques de Neufforge, pastoor van 1703 tot 1706
Hij geraakte in onmin met zijn parochianen wegens onkunde van het Vlaams.
- d) Lodewijk de Ramirez, pastoor van 1729 tot 1759
Hij promoveerde de devotie tot Onze-Lieve-Vrouw van 7 Weeën in Laak.
- e) Frans Stevens, pastoor vanaf 1802
Hij was de laatste Floreffiaan in Houthalen en vertrok in 1822 terug naar Floreffé, in onmin met de Lakenaren, omdat hun kapel gesloten werd.

Het einde van de abdij van Floreffé en van haar aanwezigheid in Overpelt en Houthalen

De abdijgebouwen

De abdij werd in 1797 door de Franse revolutionairen opgeheven en verkocht, net zoals de goederen die ze in een groot aantal dorpen bezat, zoals Overpelt en Houthalen. De kloosterlingen hebben, op de persoonlijke naam van een aantal confraters, een deel van hun kloosterdomein kunnen terugkopen met de “bons”, die de Fransen hun als uitredingsvergoeding hadden aangeboden. Maar het convent mocht geen novicen meer aannemen en was uiteindelijk gedoemd om uit te sterven.

Schenking aan het bisdom Namen

Na de nederlaag van de Fransen in 1814-1815, dus in onze “Nederlandse” tijd, en ook vanaf de Belgische tijd in 1830, zagen de laatste drie overlevende paters, o.a. Franciscus Stevens oud-pastoor van Houthalen, geen kans meer om het kloosterleven opnieuw op te starten en ze stonden aan het bisdom Namen de kloostergebouwen af. Hierin werd het diocesaan kleinseminarie van Namen ondergebracht.

De bezittingen in Overpelt

De Overpeltse molens en hoeven van Floreffé werden ook verkocht in 1797:

- de 3 hoeven aan ene Jean François, dokter in Luik, voor samen 13.200 Fr.
- de 3 molens aan Jan Valentijns uit Overpelt, voor samen 92.000 Fr.

Er is niets bekend van enige lokale oppositie tegen deze verkoop. Waarschijnlijk hadden de Overpeltse pastoren geen compassie met de abdij van Floreffé, die hen zo erg de duvel had aangedaan in de jaren 1760-1770.

Er was wel tegenstand toen in 1812 de pastorie-hoeve (waarvan de eigen pastoor moest leven en met wie de mensen wél compassie hadden) verkocht werd. Kerkmeester

Hoeben heeft ze uiteindelijk gekocht en schonk ze, zoals altijd zijn bedoeling was geweest, in de Hollandse tijd (1818) terug aan de kerk. Vier jaar voordien, op 9 augustus 1814, was Gilbert (Henricus) Gevers, die pastoor van Overpelt was sinds 1785 en alle troebelen van de Franse tijd had meegemaakt, als ontslagnemend pastoor gestorven.

De goederen in Houthalen

Hengel- en Kelchterhoef werden in 1798 verkocht. Hengelhoef zag diverse eigenaars passeren, was op het eind van de vorige eeuw een vakantiedomein van de Christelijke Mutualiteit en geraakte daarna opnieuw in privébezit.

Kelchterhoef onderging hetzelfde lot. De gemeente Houthalen verwierf omstreeks 1950 dit domein, dat uitgroeide tot een recreatiepark met onder meer een restaurant.

Was er ook enige klerikale 'return' ten voordele van Floreffe?

Het is logisch dat zowel in Overpelt als in Houthalen jongeren zich aangetrokken voelden door de inzet en het voorbeeld van hun pastoors en intraden in Floreffe of, althans na de opheffing van Floreffe, in een andere norbertijnenabdij, zoals Postel, Tongerlo, Grimbergen of Averbode.

Overpeltenaren die intraden in Floreffe

Wij kennen er zes:

- 1) Jan Meunier van Pelt werd in 1511 norbertijn.
Hij is de oudst bekende Peltenaar die intrad in Floreffe.
Hij stierf als pastoor van Lieshout (Noord-Brabant).
Omdat "meunier" molenaar betekent, zou het me niet verbazen dat achter die Frans-talige naam in een Franstalige tekst, een Smolders schuilgaat. Deze familienaam kwam destijds in Overpelt vaak voor en werd verlatijnst als Molitoris.
- 2) Diederik van Peelt overleed op 7.01.1531 en wordt vermeld in het necrologium van Floreffe. Volgens Gevelers zou hij zelfs pastoor van Overpelt geweest zijn.
- 3) Josse (Joseph?) Laukens wordt in 1537 vermeld. Ook hij was ingetreden in Floreffe. Verder is over hem niets bijzonders geweten.
- 4) Theodoricus (Diederik) Chartoche, ingetreden in 1529, stierf als pastoor van zijn eigen geboortedorp. Vermoedelijk schuilt achter die vreemde naam iemand van de Overpelter familie 's Hertoghen, ook wel eens 's Hartoghen gespeld.
- 5) Henricus 's Hartoghen trad in 1562 binnen in Floreffe.
Hij stierf in 1574 als onder-prior van het college (studiehuis) in Leuven.
- 6) Gerard Laukens trad binnen in 1564, hij was toen 22 jaar.
Hij stierf in 1583 als pastoor van Lage Mierde (Noord-Brabant).

Overpeltenaren in Postel?

Postel was vele eeuwen als priorij afhankelijk van Floreffe en werd in 1618 een zelfstandige abdij.

- Voor broeder Joannes, die er stierf op 1 januari 1404, was Postel de thuishaven geworden. Deze broeder had als herkomstnaam “van Pelt”, niet zonder reden naar we mogen aannemen.
- De Peltenaar Jacobus Clabbaerts († 1625) was prior van Postel voor hij pastoor van Oerle werd.

Van een aantal norbertijnen, pastoor van Overpelt, leren we hun eventuele andere functies kennen:

- Joannes Mutsaerts van Den Bosch werd in Postel prior, voor hij pastoor werd in Overpelt († 1627 als pastoor van Oerle).
- Joannes Deville († 1634) doceerde een tijdje theologie in Postel, voor hij in Pelt aan de slag kwam.

Houthalenaars als norbertijn?

Ook nu zijn er nog sporen van die invloed merkbaar en leven er nog norbertijnen van Houthalense origine, bv. H. Gerits, norbertijn van Averbode, de huidige deken van Aarschot.

Bronnen

- Diverse archiefstukken van de gemeente en de parochie Overpelt, en lokale publicaties o.a. Lib. Gevelers, *De pastoors van Overpelt. Geschiedkundige navorschingen*, Neerpelt, 1904. De auteur was destijds proost van de norbertinessen van Neerpelt.
- J. Barbier, ‘Nécrologe de l’abbaye de Floreffe, de l’ordre de Prémontré, au diocèse de Namur’, in *Analectes pour servir à l’histoire ecclésiastique de la Belgique*, 13 (1876) 5-70 en 190-286.
- V. Barbier, *Histoire de l’abbaye de Floreffe de l’Ordre de Prémontré*, 2de uitgave, 2 dln., Namen, 1892.
- *Floreffe / 850 ans d’histoire. Vie et destin d’une abbaye de prémontrés*, catalogus bij de tentoonstelling in Floreffe, Floreffe, 1973.
- Pierre Delsaerdt, Koen De Vlieger-De Wilde en Geert Souvereyns, *Een zee van toegelaten lust. Hoogtepunten uit abdijsbibliotheken in de provincie Antwerpen*, Antwerpen, 2004.
- J. Mertens, *Geschiedenis van Houthalen. Studie van het dorp en de parochie tijdens het Oud Regime*, Houthalen-Helchteren, 1983.

Beaurepart

Herman Janssens

De geschiedenis van en de geschiedschrijving¹ over de abdij van Beaurepart is totaal verschillend van deze van Floreffe. Ik zou bijna zeggen: het is niet eenvoudig om vlug twee norbertijnenabdijen in eenzelfde streek te vinden die meer van elkaar verschillen.

De stichting van Foreffe is een schoolvoorbeeld van het begin van een stichting van een nieuwe gemeenschap, weliswaar bij een reeds bestaande kerk, door een moederabdij. Floreffe kreeg van de stichtersfamilie wel een uitzonderlijk rijk patrimonium mee. De helft van de nieuwe premonstratenzer gemeenschappen in de beginperiode van de orde waren echter reeds bestaande gemeenschappen, dikwijls vrij jong, die vroegen om bij de orde te mogen aansluiten. Beaurepart is een voorbeeld van deze tweede categorie. Of liever: vergeet Beaurepart eventjes, want we zullen eerst spreken over Mont Cornillon.

Mont Cornillon ligt in Luik, op de rechteroever van de Maas, vandaag binnen de stad, maar in de middeleeuwen er buiten. Het is een heuvel, het begin van een plateau, op ongeveer een kilometer ten oosten van de huidige afleiding (*Dérivation*) aldaar van de Maas – maar weet dat in de middeleeuwen de loop van de Maas door Luik aanzienlijk verschilde van vandaag.

Op de Mont Cornillon was, bij een bestaande kapel, tussen 1106 en 1116 een gemeenschap ontstaan van reguliere kanunniken.² Deze gemeenschap heeft zich na een tijd, zoals zoveel andere, kunnen en mogen aansluiten bij de jonge beweging van Prémontré. Op welk ogenblik? Ch. Dereine en N. Backmund³, twee ervaren historici in het midden van de twintigste eeuw, zeggen “voor 1140”. De oudere literatuur noemt Mont Cornillon al veel vroeger norbertijns. Bijna: hoe ouder de literatuur, hoe vroeger de aansluiting.

Pas in de pauselijke bevestiging van de gemeenschap en haar bezittingen in een bul van 4 mei 1143 wordt de eerste abt, Lucas, met naam genoemd en wordt de gemeenschap expliciet aangeduid als behorend tot de premonstratenzer beweging.⁴ 1143 is dus in elk geval de uiterste datum. Deze pauselijke bevestiging kan natuurlijk ook een tijdje na de feitelijke opname zijn verleend. De abdij van Floreffe was de moederabdij van Mont Cornillon.

¹ In tegenstelling met Floreffe is er over Beaurepart nog maar nauwelijks geschiedschrijving voorhanden. De belangrijkste bijdragen zijn nog steeds: Joseph Daris, ‘Notice historique sur l’abbaye de Beaurepart à Liège’, in *Bulletin de l’Institut archéologique Liégeois*, 9 (1868) 303-374 en in *Notices sur les églises du diocèse de Liège*, dl. IV,2, Leuven, 1871, p. 1-77, na een samenvatting van de geschiedenis publiceert J. Daris een belangrijk aantal akten uit het bewaarde 17de-eeuwse cartularium van de abdij; Ursmer Berlière, ‘Abbaye des Saint Apôtres à Cornillon, puis à Beaurepart’, in *Monasticon belge*, dl. 2, Maredsous, 1929, p. 218-236; Richard Forgeur, ‘Lesés à Liège: les abbayes de Cornillon et de Beaurepart’, in Jean-Pierre Delville (ed.), *Le Grand Séminaire de Liège 1592-1992*, Luik, 1992, p. 235-245.

² Ch. Dereine, *Les Chanoines réguliers au diocèse de Liège avant saint Norbert*, Brussel, 1952, p. 219-220.

³ Norbertus Backmund, *Monasticon Praemonstratense*, dl. 2, Straubing, 1952, p. 357.

⁴ J. Daris, ‘Notice historique’, p. 336: “secundum beati Augustini regulam et institutionem praemonstratensis ecclesiae”; JL 8362. De “abt van Mont-Cornillon”, zonder naam, werd op 29 augustus 1141 al vermeld in een literaire bron, U. Berlière, ‘Beaurepart’, in *Monasticon belge*, p. 221.

Uit 1140 dateert een zeer belangrijke oorkonde voor de gemeenschap. Hierin schenkt Gislebert, heer van Rekem, zijn hospitaal samen met een aantal inkomsten aan de kerk – dit is de religieuze gemeenschap – van Mont Cornillon bij Luik. De bedoeling hierbij is dat de zusters van Mont Cornillon zich in Rekem zullen vestigen.⁵ In de tekst worden de norbertijnen nog niet vermeld! Niet toevallig werd vanaf die tijd door Prémontré gewenst dat de zusters vertrokken uit de site waar ook de kanunniken woonden.

Dit doet erg denken aan de stichting van Averbode. Ook hier is er eerst een belangrijke akte waarbij de gemeenschap aldaar zich in orde stelt – voor Averbode in 1136 – en pas daarna, in 1139, volgt een pauselijke bevestiging waarin voor het eerst een abt bij naam en de kerk van Prémontré worden genoemd.⁶ Zo is het ook in Mont Cornillon.

De eerste abt van Mont Cornillon, Lucas, was een geestelijk schrijver.⁷ Aan hem wordt toegeschreven een allegorie over de eerste zeven verzen van het Hooglied. Lucas zou gestorven zijn in 1182, 1183 of 1184. Omstreeks 1160 zou de abdijgemeenschap hebben bestaan uit de abt, prior, supprior, acht priesters, vier diakens, vier subdiakens en één acoliet, dus twintig clerici, evenals een talrijker groep lekenbroeders.⁸ Ook de zusters in Rekem mogen we tot de abdijgemeenschap rekenen.

In de twaalfde en dertiende eeuw kon de abdij van een aantal kerken het patronaatsrecht bekomen, zodat haar religieuzen er mettertijd pastoor konden worden. Dit aantal is kleiner dan bij de meeste abdijen. Voor zes kerken werd dit recht definitief verworven. Deze parochies waren: Sint-Nicolaas in Luik, op de rechteroever van de Maas; Loverval, nabij Charleroi; Simpelveld, waarover meer in de lezing van Jo Van der Werf; Soumagne, 15 kilometer ten oosten van Luik; Opgrimbie, vandaag in de gemeente Maasmechelen; en in 1260 stond de heer van Rekem het patronaatsrecht van de kerk aldaar eveneens af, uit medelijden met de armoede van de zusters.⁹

De zalige Juliana van Cornillon (ca. 1192-1258), een zuster die een grote rol speelde bij het ontstaan en de verspreiding van het feest van Sacramentsdag – dit gebeurde vanuit Luik –, was lid van de plaatselijke leprozerie, niet van de premonstratenzer gemeenschap. In oude literatuur wordt zij dikwijls een norbertines genoemd. Dit is fout. De norbertinessen van Mont Cornillon woonden toen al lange tijd in Rekem.

Tijdens de oorlog om het hertogdom Limburg, in de jaren 80 van de dertiende eeuw, was het niet meer veilig in Mont Cornillon. In deze strijd stond de bisschop van Luik, Jan van Vlaanderen (ca. 1250 - 1291, bisschop van Luik sedert 1282)¹⁰, derde zoon van Gwijde van Dampierre en schoonbroer van hertog Jan I van Brabant, aan de kant van de hertog van Brabant; terwijl benden uit Limburg het platteland teisterden en ook Mont

⁵ J. Daris, 'Notice historique', p. 334-335; M. Grauven, 'Prieuré de Rekem', in *Monasticon belge*, dl. 6, Luik, 1976, p. 214-215, waarbij de auteur opmerkt dat waarschijnlijk, maar niet noodzakelijk, alle zusters verhuisden. M. Grauven vermeldt meerdere uitgaven van deze akte.

⁶ Herman Janssens, 'Het ontstaan van de abdij van Averbode', in *Heemkring Averbode*, 35 (2009) nr. 2, p. 22-28.

⁷ N.J. Weyns, 'Lucas van Mont-Cornillon', in *Nationaal biografisch woordenboek*, dl. 6, Brussel, 1974, kol. 590-595 en Jean-Baptiste Valvekens, 'Luc du Mont-Cornillon', in *Dictionnaire de Spiritualité*, dl. 9, Parijs, 1976, kol. 1124-1125.

⁸ N.J. Weyns, 'Lucas van Mont-Cornillon', kol. 591.

⁹ 'Abbaye de Beaurepart', in <fr.wikipedia.org> (27.4.2014); M. Grauven, 'Prieuré de Rekem', p. 217; J. Daris, 'Notice historique', p. 357-358.

¹⁰ 'Jan van Vlaanderen', in <nl.wikipedia.org> (27.4.2014); Alphonse Le Roy, 'Jean de Flandre', in *Biographie nationale*, dl. 10, Brussel, 1888-1889, kol. 344-348.

Cornillon lastigvielen. Maar de bisschop kwam de abdij te hulp. In april 1288 vond een goederenruil plaats waarbij alle bezittingen te Mont Cornillon en nog andere geruild werden voor het klooster Beaurepart binnen de stad. Het allodiaal hof van Luik bekrachtigde deze ruil tussen de bisschop en het kapittel enerzijds en de norbertijnen anderzijds. Tegelijk stond de bisschop de overplaatsing van de kloostergemeenschap toe.¹¹ De gemeenschap kon verhuizen naar Beaurepart, een klooster waar voordien minderbroeders en daarna ridders van de Duitse Orde hadden gewoond.¹² Het klooster was gelegen op de linkeroever van de Maas, binnen de stad, aan de zuidkant. De voormalige site Mont Cornillon werd door de bisschop omgevormd tot een versterkte vesting. In de veertiende eeuw werd de vesting gesloopt door de Luikenaars en daarna aan de kartuizers afgestaan die er een klooster bouwden.¹³ Op 5 juni 1288 vond de slag bij Woeringen (nabij Keulen) plaats, waarna de hertog van Brabant het hertogdom Limburg definitief kon toevoegen aan zijn bezittingen.

De evolutie gedurende de volgende eeuwen van de bescheiden abdij die vanaf nu Beaurepart heette, was niet spectaculair. Ze volgde mee de geschiedenis van de stad waarbinnen ze gelegen was. In de zestiende eeuw werd een nieuwe abdijkerk gebouwd. In tegenstelling met elders in de Nederlanden behield Beaurepart de vrije abtskeuze; de nieuwe abt moest wel worden bevestigd door het kathedraalkapittel en door de bisschop.¹⁴

Bij de abtskeuze van 1638 telde de abdij twintig religieuzen, waaronder vijf pastoors en een prior bij de zusters in Rekem; hetzelfde aantal zien we bij de abtskeuze twintig jaar later. Tot 1619 was de prior van Rekem tevens de pastoor van de parochie, daarna werden beide functies gescheiden.¹⁵ In 1658 verkreeg de abt van Beaurepart de pontificalia, dit is het recht om staf en mijter te dragen. Dit is zeer laat in vergelijking met de grote abdijen in de Nederlanden die deze rechten verkregen vanaf de vijftiende eeuw. Dat alles wijst erop dat Beaurepart steeds een bescheiden abdij is gebleven: twintig religieuzen – tegenover de zestig van Floeffe –, waarvan zes pastoors, late pontificalia.

In de achttiende eeuw groeide de gemeenschap een beetje, tot maximaal dertig religieuzen. In de drie grootste parochies zien we dan ook een kapelaan verschijnen. In de periode 1760-1770 werd een nieuwe, de nog bestaande abdijkerk gebouwd. Nadien, dit is juist voor de Franse Revolutie, werd ook de abdij herbouwd. Kanunnik Daris vat de toestand van de kerk, die hij goed kende, als volgt samen: de inboedel is niet bijzonder mooi, maar lijkt correct, de kerk valt wel op door haar mooie verhoudingen en de eenheid en harmonie van alle onderdelen.

Luik kende een eerste revolutie – de Luikse Omwenteling in 1789-1791 – die de abdij veel geld kostte. Daarna vielen de Fransen binnen in 1792 en opnieuw in 1794. In december 1795 werd nog een nieuwe abt gekozen, maar in 1796 werd ook deze abdij opgeheven. Zoals in alle Waalse abdijen aanvaardden de religieuzen de door de Fransen aangeboden uitkeringen, met de bedoeling de abdij terug te kopen. De abdij werd echter niet te koop gesteld.

¹¹ J. Daris, 'Notice historique', p. 310-311 en p. 362-364.

¹² 'Abbaye de Beaurepart', in <fr.wikipedia.org> (27.4.2014).

¹³ 'Mont Cornillon', in <fr.wikipedia.org> (27.4.2014).

¹⁴ J. Daris, 'Notice historique', p. 322.

¹⁵ Raph. Verbois, *Geschiedenis der kerken, kloosters en kapellen van Rekem*, Rekem, 1965, p. 149.

Bij keizerlijk decreet van 1809 stelde Napoleon de voormalige abdij ter beschikking aan het bisdom om voortaan te dienen als seminarie en bisschoppelijk paleis. Pas in 1815 konden de eerste lessen er worden gegeven.¹⁶ Deze functies vervult de voormalige abdij nog steeds. In de negentiende eeuw heeft het bisdom een extra verdieping laten optrekken op de abdijvleugels en de gebouwen aangepast. Maar voor de rest is de achttiende-eeuwse abdij nog steeds goed te herkennen in de gebouwen. Ook de abdijkerk bleef volledig bewaard, ten dienste van het seminarie, ze vervulde nooit de functie van parochiekerk.

Aldus kunnen we samenvattend zeggen dat de abdij van Mont Cornillon, sedert 1288 abdij van Beaurepart, steeds een bescheiden abdij is geweest, zeker in vergelijking met Floreffe en de andere gekende grote abdijen. Ze was de enige premonstratenzer abdij in het prinsbisdom Luik – afgezien van het in oorsprong Loonse Averbode dat in 1366 ook gedeeltelijk binnen het prinsbisdom kwam. Door het kleine aantal parochies was de gemeenschap zelf nooit talrijk. De ambten van prior en pastoor in Rekem en pastoor in Simpelveld behoorden bij de belangrijkste functies die er te begeven waren. Wel behield Beaurepart, vanaf het begin, een hechte band met haar norbertinessenklooster, wat van vele grote abdijen, ook van Floreffe, niet kan worden gezegd.

De studie van Beaurepart staat, na een eerste artikel van kanunnik Daris in 1868 en de bijdrage van dom Ursmer Berlière in het *Monasticon belge* in 1929, nog steeds in de kinderschoenen.¹⁷

---

¹⁶ Pierre Fontaine, 'Le Grand Séminaire de Liège au XIXe siècle', in J.-P. Delville (ed.), *Le Grand Séminaire de Liège 1592-1992*, p. 133.

¹⁷ Over de uitzonderlijke plafonds in de parochiekerk van Soumagne publiceerden Pierre Coste en Pierre Koemoth recent de uitgebreide studie *L'église Saint-Lambert de Soumagne, ses caissons armoirés et essai de prosopographie*, *Bulletin de la Société royale des Archives verviétoises*, 23 (2010-2011); voor Simpelveld verwijzen we naar de tekst van Jo Van der Werf.

De norbertijnen in Rekem:
verdwenen maar niet vergeten

Mathieu Maesen

Inleiding

Met deze bijdrage willen we een kort historisch overzicht geven van het klooster der norbertinessen in het graafschap Rekem, ook Reckheim genoemd, van voor 1800. Rekem was de hoofdplaats van een klein graafschap met dezelfde naam. Het graafschap Rekem bestond uit drie dorpen: Uikhoven, Boorseme en Rekem zelf. Vandaag behoort Rekem tot de gemeente Lanaken, terwijl Uikhoven en Boorseme in Maasmechelen werden opgenomen.

Buiten de norbertinessen en de prior van het klooster (1140-1797) kunnen we nog meer norbertijnse aanwezigheid in het voormalige graafschap vermelden:

Pastors norbertijnen in Rekem: van 1278 tot 1820 (tot 1619 was de prior van de norbertinessen tevens pastoor van de parochie).

Wellicht nog enkele norbertijnen die geholpen hebben in Rekem (als kapelaan/beneficiër) en in parochies in de buurt.

Paters norbertijnen van Postel in Rekem: vanaf 1840 tot 1847.

Het norbertinessenklooster van Rekem (1140-1797)

1. Inleiding – algemeen

Het klooster der zusters norbertinessen was toegewijd aan de H. Magdalena. De zusters, die tot de beschouwende orde behoorde, kozen hun eigen overste of priorin. Ze waren afhankelijk van hun reguliere overste van de abdij van Beaurepart die in zijn plaats een prior aanstelde. De zusters leefden afgezonderd binnen de kloostermuren. Zij brachten de dag door deels met gebed, deels met handenarbeid. Het vasten en het vlees derven werden streng in acht genomen. Zij waren daarom verplicht vis te kweken in de vijver die op hun kloostergoed lag. Bij de stichting bestond het klooster uit een kleine kerk, een gasthuis voor zieke personen, een drietal gebouwen waar de zusters verbleven en een boerderij die gescheiden was van het eigenlijke klooster. De oppervlakte van dit alles, samen met de omliggende weiden en akkers, bedroeg in de twaalfde eeuw ongeveer drie hectare. Het klooster lag ten zuiden van het stadje Rekem, aan de overkant van de stadsgracht. In 1797 werden de zusters uit hun klooster gezet. Hun goederen werden verkocht en in 1828 werd wat nog overbleef van het bouwvallige klooster afgebroken. Veel van de afgebroken materialen werden elders, vooral in het Nederlandse Bunde¹ als bouw materiaal hergebruikt.

2. De stichting van het klooster van de norbertinessen

Gisbert I van Bronkhorst (heer van Radecken van 1134 tot 1140) was gehuwd met Hedwig, de dochter van de heer Arnold van Radecken of Redekem. Even voor zijn dood in 1140 stichtte hij in zijn domein een klooster met een gasthuis voor armen en zieken.

¹ Op de rechteroever van de Maas, tegenover Rekem.

Hij onderhandelde met de abt van de premonstratenzer abdij van Mont Cornillon of de Abdij der twaalf apostelen in Luik (vanaf 1288 Abdij van Beaufort binnen Luik) over het sturen van zusters naar Rekem. In de stichtingsakte staat geschreven dat de heer van Radecken deze stichting deed “ter uitboeting zijner zonden en om aan Gods wraak te ontkomen”. De abt en de zusters ontvingen van de heer van Rekem drie hectaren grond waarop zij hun klooster konden bouwen. Daarbij kregen zij ook de helft van de kerktienden van de kerk van Rekem. De andere helft hield de heer voor zichzelf. De heer van Rekem hield ook voor zichzelf de voogdij of de bescherming van het klooster. In de stichtingsakte wordt die voogdij uitgedrukt met het woord “*advocatia*”. De latere heren van de zeventiende en achttiende eeuw zullen aan het woord “*advocatia*” een andere uitleg geven, wat tot veel spanningen zal leiden tussen de burgerlijke en kerkelijke overheid. In 1231 zal Gisbert III van Bronckhorst de kapel van Rekem, die naast zijn burch stond, laten ombouwen tot een kerk. Even later schenkt de heer het recht om de pastoor aan te duiden (het patronaatsrecht), alsook de andere helft van de tienden aan de abdij van Hocht. Uit medelijden met de armoede van het klooster herriep de zoon van Gisbert III, nl. Willem II (1261-1290), in 1261 de schenking die zijn vader aan Hocht gedaan had. Het patronaatsrecht werd gegeven aan de zusters norbertinessen, in de persoon van Johannes, abt van Mont Cornillon. Het zou nog tot 1278 duren eer de abdis van Hocht afzag van het patronaatsrecht. De helft van de tienden stond Hocht ook af aan het klooster van Rekem, maar wel pas in 1414. De pastoors van Rekem werden dus vanaf 1278 aangesteld door de abt van Mont Cornillon (vanaf 1288 Beaufort). Bij het afstaan van het patronaatsrecht had de heer van Rekem een voorwaarde gekoppeld aan dat recht. Hij kon de pastoor gedurende de eerste 40 dagen na zijn aanstelling laten vervangen indien hij niet voldeed.

Vanaf het begin in 1140 tot ver in de zestiende eeuw leefden de zusters norbertinessen een rustig bestaan in goede verstandhouding met de heren van Rekem. In 1392 werden zij zelfs door de toenmalige baron van Rekem, Hendrik van Stein en Diepenbeek “ten eeuwigen dage” vrijgesteld van belastingen (landtaks) op hun gronden en hoefden ze ook geen karweien meer te doen voor de heer (denken we maar aan het voederen van de honden van de baron in de hondenstal). Dit alles werd ook door de keizer van het Heilig Roomse Rijk goedgekeurd.

3. Het klooster en de familie van Lynden

Tijdens de oorlog van Spanje tegen de Verenigde Nederlanden hadden de parochiekerk en het klooster der norbertinessen grote schade geleden bij de belegering en de inname van Maastricht in 1579. Baron Herman van Lynden, heer van Rekem sinds 1590, liet de parochiekerk en de gebouwen van het klooster op zijn kosten herstellen. Als tegenprestatie voor de heropbouw moesten de norbertinessen aan de gemeente halve landtaks betalen op de landerijen die zij bebouwden, uitgezonderd de grond die ze bij de stichting hadden gekregen. In het kerkje van het klooster liet de baron ook een grafkelder voor hem en zijn familie bouwen.

In 1623 werd de baronie Reckheim verheven tot vrij keizerlijk graafschap van het Heilig Roomse Rijk. De opeenvolgende graven die zich vanaf 1623 Aspremont-Lynden noemden, gingen zich meer en meer bemoeien met de interne zaken van het klooster. Zij meenden dat het woord “*advocatia*” van de stichtingsakte hen zekere rechten gaf die erop neerkwamen dat zij de kloosterzusters aan zich konden onderwerpen. Om hun rechten gestalte te geven gebruikten en misbruikten zij hun grafelijke ambtenaren. Deze

laatststen moesten de bevelen van de graaf uitvoeren, terwijl hijzelf in zijn brieven aan de zusters de ambtenaren buiten spel zette, door te beweren dat zij niet op de hoogte waren van de rechten en de vrijheden van het norbertinessenklooster.

De graven, die zich gedroegen als despoten, hoorden maar al te graag dat de zusters hen als “Heer en Meester” betitelden. Wanneer de grafelijke familie zich bemoeide met het aantreden van een nieuwe priorin, het doen aanvaarden van een kloosterzuster, en zelfs met het betalen van de volle landtaks, deden de zusters steeds beroep op de abt van Beaurepart, ja zelfs op de keizer. Ook het aanstellen van de pastoor was jarenlang in de zeventiende en de achttiende eeuw een bron van discussie en wrijving tussen de graven en de kerkelijke overheid. Uiteindelijk zou er niets veranderen aan het patronaatsrecht dat sinds 1278 toebehoorde aan de abt van Beaurepart. De plagerijen en het pesten van de zusters door de graaf en zijn medewerkers bereikten een hoogtepunt bij het begin van de achttiende eeuw, maar hielden daarna grotendeels op.

Tijdens de achttiende eeuw waren de graven nog weinig op hun kasteel in Rekem. Beroepshalve verbleven ze meestal in Wenen bij het keizerlijk hof of op een van hun kastelen in Hongarije (Bardejov, Bratislava of Kornije). In die periode konden de norbertinessen een rustig leven leiden, afgezien van de vele oorlogen die in de streek rondom Maastricht gevoerd werden.

Bij het bouwen van de nieuwe parochiekerk buiten de muren van het kasteel werd de priorin van het klooster als grote tiendenaar duidelijk aangemaand financieel tussenbeide te komen. Priorin Agnes Renotte schonk toen de grote klok, die nog altijd in de toren van de nieuwe parochiekerk hangt. Ook de grafelijke familie die dikwijls in onmin leefde met de pastoors schonk toch verschillende kunstvoorwerpen en bouwmaterialen aan de in 1772 heropgebouwde parochiekerk.

4. Opheffing van het klooster

De Franse Revolutie van 1789 bracht vele veranderingen met zich mee. De nieuwe bestuurders in Parijs hadden als leuze “vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid”. Adel en geestelijkheid hadden het meeste te lijden van de nieuwe wetten. Priesters en kloosterlingen werden verjaagd en uit hun pastorie of klooster gezet. Hun goederen werden aangeslagen en verkocht. Ook het klooster van de norbertinessen in Rekem ontkwam niet aan de veranderingen ingesteld door het nieuwe Franse bestuur. Tweemaal sloegen de acht religieuzen samen met pastoor Salm van Opgrimbie op de vlucht naar Aken. Telkens kwamen ze terug. Wanneer de Franse commisaris Sirejean naar het klooster komt om het archief te inspecteren, blijken er weinig archiefstukken aanwezig te zijn. Maar wat hij nodig heeft, nl. lijsten van goederen en inkomsten, daarvan is genoeg aanwezig om inventarissen op te maken. Op 19 februari 1797 worden de norbertinessen uit hun klooster gezet. De meeste zusters vinden een onderkomen bij hun familie. De laatste priorin Agnes Salm gaat in Opgrimbie wonen bij haar broer Leonard Salm die daar pastoor was sinds 1791. Zoals vele andere kloosterlingen weigerden ook de norbertinessen de bonnen die hen werden aangeboden als schadevergoeding voor hun aangeslagen goederen. Daarmee konden zij eventueel hun klooster terugkopen.

Het klooster en de landerijen, verspreid over de gemeenten Neerharen, Rekem, Uikhoven, Opgrimbie, Boorsem en Mechelen-aan-de-Maas, werden op 11 juni 1797 verkocht aan Lucas Nijpels van Maastricht. Deze laatste liet in 1828 het klooster en de

boerderij afbreken. Alleen nog enkele grafstenen en de funderingen van de kloosterkerk, gevonden bij de archeologische opgravingen in 1973, herinneren nog aan de 657 jaar aanwezigheid van de zusters norbertinessen in Rekem.

De aanwezigheid van de norbertijnse gemeenschap in het graafschap wierp ook vruchten af

Volgende jonge mannen en vrouwen traden toe tot de orde van de norbertijnen:

1. Norbertus Coolen: norbertijn van Averbode, ° Rekem 1688, cellier, † Averbode 1722.
2. Herman Jozef Coolen: norbertijn van Averbode, ° Rekem 1693, cellier, † Averbode 1730.
3. Thomas van Aquino Caenen: norbertijn van Averbode, ° Rekem 1716, † pastoor in Venlo 1772.
4. Ludovica Caenen, norbertines in Keizersbosch, ° Rekem 1743, † Rekem 1806.
5. Gerlacus Claessens, norbertijn van Averbode, ° Boorsem 1747, laatste proost van de norbertinessen te Keizersbosch, † als bisschoppelijk commissaris van het bisdom Luik in Weert 1829.
6. Candidus Caenen: norbertijn van Averbode, ° Rekem 1749, *camerarius* (econoom), † Diest 1811.
7. Remigius Claessens, norbertijn van Averbode, ° Boorsem 1768, † pastoor te Oostmalle 1828.
8. Josephine Hauben, norbertines in Rekem, ° Rekem 1770, † Mechelen-aan-de-Maas 1841.

Bronnen

1. Hasselt, Rijksarchief
  - 1.1. Graafschap Rekem:
    - Processen – Belastingen – Militaria – Kerken en Kloosters – Reglementenboek – Aanvulling R. Verbois (13 registers)
  - 1.2. Archief Registratie en Domeinen:
    - nr. 587: Afschaffing Klooster Norbertinessen
    - nr. 668: Aflevering van bons
  - 1.3. Archief Norbertinessen:
    - 2 registers – goederen
2. Luik, Archives de l'Évêché:
  - Collection Daris: nr. 20
3. Maastricht, Regionaal Historisch Centrum
  - Frans Archief:
    - Ventes des domaines: nr. 1298 en nr. 1263
    - Titres et papiers: nr. 2240
    - Inbeslagneming van domeingoederen: nr. 1205
    - Expertise van goederen: nr. 1687
    - Inventaris van opgeheven kloosters: nr. 1212

4. Leuven, KADOC

Archief minderbroeders:

Register 10812: Statutenregister Norbertinessen Rekem

Bibliografie

Raph. Verbois, *Geschiedenis der kerken, kloosters en kapellen van Rekem*, Rekem, 1965.

M. Grauwen, 'Prieuré de Rekem', in *Monasticon belge*, dl. 6, Luik, 1976, p. 207-241.

A. Claassen en L. Janssen, 'De kerk van het Norbertinessenklooster te Rekem', in *Het Oude Land van Loon*, 24 (1979) 35-125.

Dezelfde bijdrage met dezelfde paginering verscheen als:

A. Claassen en L. Janssen, *De opgraving bij het Norbertinessenklooster te Rekem. Opgraving uitgevoerd door de Archeologische Kring van Rekem*, Rekem, 1980.

Tentoonstelling over de opgraving rond het vergeten Norbertinessenklooster en 700 jaar Norbertijnen te Rekem, Rekem, 1980.

Simpelveld en Bocholtz
door de ogen van Arnold Dydden,
pastoor 1571-1616

Jo Van der Werf

Inleiding

In de “grote” geschiedverhalen komen kleine plaatsen en kleine mensen nauwelijks aan bod. Het zijn de heersers, de elite van adel, geestelijkheid of regenten die voldoende macht, ontwikkeling en middelen bezitten om niet alleen invloed uit te oefenen, maar ook sporen na te laten. Het nageslacht krijgt zodoende een vertekend en verkleurd beeld van zijn verleden. Zelfs regionale geschiedenis levert een onvolledig beeld op, eenvoudig omdat er te weinig over is. Tenzij de ontwikkelingen de materiële restanten, zoals boerderijen, kerken en kastelen, met rust hebben gelaten. Alleen de recente geschiedenis van het platteland kan ingevuld worden via oral history. Daarom is het bestaan van oude geschriften als de twee boeken van pastoor Arnold Dydden zo belangrijk. Ze bieden de mogelijkheid het verleden op de huid te zitten en zelfs het “gewone” leven.

Vanaf het begin van de Heemkundevereniging de Bongard (1989) is een werkgroep bezig geweest met het transcriberen van beide boeken. Doordat de leidende personen vrijwel allemaal waren weggevallen in 2005, viel het werk stil. In 2007 mocht ik het resultaat van de werkgroep overnemen.

Deel I: De boeken van Arnold Dydden

Arnold Dydden werd in 1571 benoemd tot pastoor in de parochie Simpelveld. Hij was een norbertijn van de abdij Beaurepart in Luik. Hij schreef twee boeken: boek 1 van 1571-1616 en boek 2 in 1597.

“Liber Monasterii Belli Reditus in insula civitatis Leodiensis, sub invocatione duodecim Apostolorum, ordinis Praemonstratensis, in quo continentur foundationes, transportationes, bona, redditus, terras, census, privilegiae et quaevis alia ecclesiae parochialis de SIMPELVELDT diocesis Leodiensis, quae ex originalibus et stipalibus libris perfecte extraxit ARNOLDUS DYDDEN.”

Oorspronkelijk lag de norbertijnenabdij buiten de muren van de bisschopsstad. De naam van toen: Mont Cornillon. In 1288 schatten de kanunniken de gevaren zo groot dat ze verhuisden naar een verlaten gebouw binnen de veilige muren van Luik. De tijden waren erg onrustig. Hertog Jan I van Brabant claimde zijn rechten op het hertogdom Limburg en zijn onderhorigheden tegenover hertog Reinoud van Gelre, de graaf van Luxemburg en de aartsbisschop van Keulen. De streek liep over van onrust. Ook de Limburgse adel was verdeeld. De families Mulrepas streden voor Brabant, de Scavedries voor Luxemburg. Troepen, geregeld en ongeregeld, doorkruisten het land en ook abdijen waren hun bestaan niet zeker. Vandaar de verhuizing naar Luik onder de naam Monasterium Belli Reditus, verbasterd tot Beaurepart. De abdij was klein vergeleken met de Parkabdij bij Leuven of Averbode. Zij had slechts zes parochies ter beschikking en 20-25 kanunniken. Een van de parochies was Simpelveld.

“1203. In naam van de Heilige en ongedeelde Drievuldigheid, Hugo, door de genade van God bisschop van Luik, aan zowel de toekomstigen als de aanwezigen, voor eeuwig. De getuigenis van het geschrevene is voor de woorden en daden van de mensen als een toren van kracht tegenover de vijand, die steeds tracht iedere waarheid verbonden met vroomheid te ondermijnen. Met devoot oog kijkend naar de geringe bezittingen van de kerk van de apostelen van Mont Cornillon en overwegend de toewijding van de broeders aldaar in hun ijverige dienst aan God, hebben wij hun broederschap voor ons en onze opvolgers onder onze hoede genomen om hen bij te staan voor de verdiensten en gebeden in deze kerk, op welke grondslagen zij volgens Gods besluit berust. En wij reiken hun de hand van barmhartigheid en schenken hun de kerk van de Heilige Remigius van Simplex via (dat in de volkstaal verbasterd klinkt als *Saint Plovoir*), die met al haar bezittingen en toebehoren ons ter beschikking staat. Met instemming van de hoofdkerk doen wij deze schenking voor altijd als ondersteuning, – vrij en volgens kerkelijk recht – onder voorbehoud van het recht van de aartsdiaken tot het ‘obsonium’ en het ‘cathedraticum’ van de bisschop. Een van de broeders moet naar keuze van de kerk, zonder tegenspraak of verzet, de zielzorg uit de hand van de aartsdiaken aanvaarden; hij of een ander zal, voor zover de kerk heeft bevolen, in deze kerk kunnen dienen. De kerk zal ook over alle inkomsten beschikken, voor zover dat voor haar zal zijn vast te stellen.”¹

Arnold Dydden arriveerde dus in Simpelveld in 1571 en begon ijverig met zijn werk. Zijn eerste boek begint in 1571 en loopt tot 1616. Om te beginnen beschrijft hij de situatie waarin hij de pastorie en de parochie aantreft.

“Met hoeveel moeite, risico's, nauwgezetheid en onkosten ik de bestaande en vernieuwde zaken in dit register heb bijeengebracht, dierbare broeders en opvolgers in Christus, staat in het voorliggende boek. Ik werd aangesteld in het jaar 1571 op de 16^e van de maand augustus door de Eerwaarde heer Johannes van Flemalle, abt van ons klooster Bearepart (wiens ziel God genadig moge zijn), als onwaardige pastoor van de parochiale kerk in Simpelveld. Ik trof geen registers aan van voorgangers, maar dringende schulden. Wat eveneens te betreuren is, er was ook nauwelijks een mens die ik in deze kwestie in vertrouwen durfde te nemen. Ja, zelfs als er [registers] bestonden die betrekking hadden op onze moeilijkheden, waren ze door kosters of knechten na de dood van onze voorgangers in het geheim doorgegeven in de handen van ondergeschikten (naar ik later vernomen heb).”

Hij gaat orde op zaken stellen. Volgens hem zijn de belangen van de parochie en dus de abdij door voorgaande pastoors ernstig te kort gedaan. Ook zoekt hij zijn plaats binnen de parochiegemeenschap. In de plaatselijke adel ziet hij geen medestanders.

“Ik heb getracht vooral de edelen te leren kennen; en snel kwam ik te weten in wie ik geen respect voor de pastoor, gehoorzaamheid aan geestelijken noch menselijke oprechtheid heb aangetroffen, maar valsheid en bedrieglijkheid. Daarom vraag ik u vervolgens en raad ik u aan een spiegel voor ogen te houden: Word niet te familiair met de edelen. Want te veel vertrouwelikheden leidt tot minachting.”

¹ De bisschop van Luik schenkt de kerk van Simpelveld aan de abdij van Mont Cornillon. Uitgave van de volledige Latijnse tekst: Edouard Poncelet, *Actes des Princes-Évêques de Liège. Hugues de Pierrepont 1200-1229*, Brussel, 1941, p. 17-18, nr. *17.

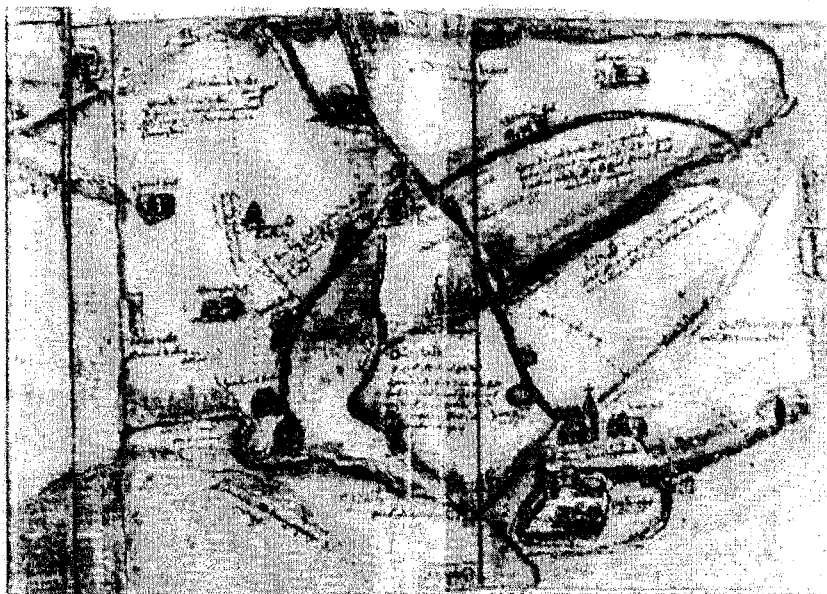
Ook de gewone parochianen blijken weinig fideel te zijn.

“En wees niet te zachtmoedig met het volk, want de zachtaardige wordt door de schijnheilige en de dubbelhartige bedrogen. Neem niemand in vertrouwen of onthul hem uw geheimen, tenzij een klein beetje, omdat u door dezelfde persoon misbruikt wordt: want ze misleiden u.”

Tot slot stelt hij ook eisen aan zichzelf en vooral aan zijn opvolgers:

“Wees vroom tijdens het goddelijk officie, actief bij het verkondigen van Gods woord, in waarheid, rechtvaardigheid en heiligheid. Wees zedig op ieder gebied, want duizend gelegenheden tot wellust zullen zich aan u voordoen. Wees een spiegel van deugdzaamheid, matig bij de maaltijd, ruimhartig met aalmoezen, opdat u in leven en dood gelukkig zult zijn: en bid steeds voor mij tot de Heer Jezus Christus.”

Na de vaststelling dat de abdij het patronaat van de parochie Simpelveld heeft ontvangen van de Luikse bisschop gaat hij in op de regeling van de tienden. De abdij maakt aanspraak op een derde van de tienden. De resterende twee derde zijn in handen van de cisterciënzerinnen van Val-Benoît in Luik. Aanvankelijk werden de tienden gezamenlijk geïnd en opgeslagen in de grote hoeve van Waalbroek, maar in 1356 besloot men tot afzonderlijke inning. De pastoor ontwierp een plattegrond van de parochie Simpelveld met daarop aangegeven het gebied waarover hij tienden mocht innen.

Vergeleken met een moderne kaart is de tekening vrij grof. Het zal de pastoor niet gehinderd hebben. Zijn doel waren de tienden. Het inzamelen van de tienden kostte moeite genoeg. Het was een van de vele lasten die de boeren moesten ophoesten. Er waren de grote tienden (alles wat halm had), de kleine tienden (o.a. de lammertienden, de hooitienden) en de novale tienden op vers ontgonnen land. Vooral de grote boeren zagen de tiend-inners liever gaan dan komen. Er mocht bijvoorbeeld geen oogst van het land worden gehaald voordat de inners de velden geïnspecteerd hadden en de leverantie hadden vastgesteld. Geen wonder dat er gefraudeerd werd. De boeren protesteerden ook dat de voorgaande pastoors veel soepeler waren geweest met het doortellen bij boeren die meerdere landerijen hadden. Bovendien hoefden pachters van de pastoor geen

tienden te betalen. Er zijn heel wat processen gevoerd over de tienden, tot bij de Raad van Brabant in Brussel; zoveel zelfs dat de pastoor in 1589 zijn relaties inzette om de schepenen onder druk te zetten. De gouverneur van de Landen van Overmaze in Limbourg "nodigde" hen uit naar Limbourg te komen om zich te onderwerpen aan een scheidsgericht. Daar aangekomen werden ze door de gouverneur zo onder druk gezet dat ze toegaven en beloofden de pastoor niet meer te bestrijden. Later zeiden dezelfde schepenen dat de heer gouverneur gedreigd had dragonders bij hen in te kwartieren die hen kaal zouden eten. Enkele jaren later werden de ruzies min of meer bijgelegd.

"Copie uijt den verbuntelijk accord tusschen de pastoor ende naeburen van Simpelvelt op Limborch in 't jaer 1589. Anno vijftien hondert tachtig negen den eersten daeg augusti sijn geciteert der schoutet, schepenen ende volmechtigen der gemeijn ingeseten ende naeburen des dorps van Simpelvelt, met alle hunne defencionael stucken, voor den heere gubernator tot Limborgh, in presentie deesen eerwaerdigen heere Leonard Bijlsteijn, abt des Godtshuijs Baeurepart ende heer Martinus Diddeneus, deeken tot sinte Peter binnen der stadt Luyck ende vice archidiaconus Hasbanie, om tegen den niestkomende saeterdaegh alle twistige saecken ende processen tusschen heer Arnold Didden, pastor van Simpelvelt, aen eenre sijde ende die gemeijn naeburen des voorss. dorps ter anderen sijden, bij form van recht ende verhoert bij die parteyen ende gesien hun documenten ende defencionael stucken, verbuntelijk mede assistentie mejer ende schepenen der hoeger justitie Limborgh, ende den notaris Hendrick Caldenbergh, te appointeren ende te pacificeren."

Naast de tienden kende de pastoor andere inkomstenbronnen: het verpachten van de "weisdommen", eigendom van de kerk.

"Hieronder volgen de erfpachten, belastingen en kapoenen, voortkomend uit erfelijke stichtingen, grond en goederen en ze worden gewoonlijk 'weisdomsgoederen' genoemd of 'kyrland'; en deze pachten moeten ieder jaar betaald worden op sint Maarten bisschop of ten laatste op sint Andreas apostel daarna in de loop van de dag, op straffe van verbeurdverklaring van de grond, want het is 'vaerpacht', probleemloos, vrij van schatting en bede, zonder belasting met wereldlijke lasten en van het allerbeste koren dat op de Akense markt tussen 11 en 12 uur op de tijd van de betaling aanwezig is."

"Anna, de weduwe van Dedrich Loevenberg, nu getrouwd met Jan Cardenael, heeft ½ morgen weiland van de 5 morgen in de Puntel; grenzend in het oosten aan de genoemde 4½ morgen; in het zuiden aan de Kemerstraat; in het westen de beemd van de Wijer; in het noorden aan de gemeenschappelijke grond, genaamd 'de Broek'. En ze betalen hiervoor vanwege de erfruil met de groep in de Beitel 2½ vat haver en (zes) 4 kapoenen, zoals ook Anna Dedrich en Jan Cardenael volledig betaald hebben tot het jaar 1583."

Er waren de jaardiensten:

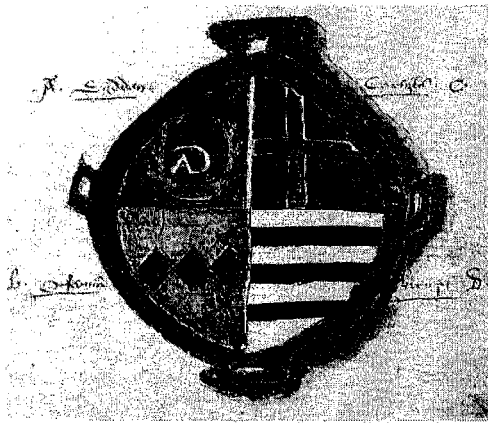
"Jonffrouwe Margriet van Koeckem jaergetzijt, waer voer der pastoor hefft een eerff vaet roggem. Underpandt is hous unde hoff Klaes Mols op den Molsberg. Reigenoet die straes koemende van Vlugels goet unde gaende lanx Jan Remkens huys, der jong, nae Sympelveldt. Unde nu ter tzijt possideert unde betaelt Leenart Pelsers, getrouwt hebbende Tewis Ploum dochter Celien."

Bovendien de paasbroden (8 ponds roggebrood), de doop-, trouw- en begrafenisdiensten. Deze inkomsten golden voor de hele parochie. De broden bezorgden de Bocholtzenaren ergernis. Waar de Simpelveldenaren een brood per jaar moesten leveren, werden die van Bocholtz dubbel belast.

“In het jaar 1532, ten tijde van de heer Andrees Doenradt, werd vonnis gewezen door de rechters van Simpelveld tegen de inwoners van Simpelveld, inhoudend dat zij de kerkbroden verschuldigd waren. Sinds die tijd is de betaling in alle rust gebeurd en hebben de kapelaans altijd de kerkbroden gekregen tot het jaar 1581. En Bocholtz geeft jaarlijks 2 kerkbroden, namelijk 1 met Pasen en 1 met Kerstmis, volgens het gegeven te vinden op folio 16. En Simpelveld geeft 1 kerkbrood.”

Kortom, Simpelveld gold als een lucratieve parochie zowel voor de pastoors als de abdij.

Wie was pastoor Arnold Dydden?

Zijn wapenschild kent vier kwartieren: Dydden, Offermans, Cartyls, Bremf. Hij noemt zichzelf een enkele keer: “Dydden alias Offermans”. Waarschijnlijk was zijn vader Thomas Dydden, goudsmid in Maastricht. Zijn moeder was mogelijk Margret Offermans. Een familielid, neef of broer, heette Martinus Dydden. Hij was vice-aartsdiaken van Hasbanië in het bisdom Luik. Toevallig trad hij wel op als scheidsrechter in de affaire Limbourg in 1589, naast de abt van Beurepart. De twee laatste kwartieren zijn nog onduidelijk.

Het eerste boek loopt dus van 1571 tot 1616. Welke zaken zijn erin terug te vinden? Allereerst is het een soort kasboek met opgave van alle inkomsten jaar voor jaar.

“Dit zijn de erfelijke lasten en goederen van Bocholtz en Simpelveld, zowel in granen als in zilver en kapoenen, toebehorend aan de pastoor. En ze zijn vernieuwd in het jaar des Heren 1522.

Bocholtz.

Idem ten eerste Godfried Tegger voor weisdomsland te Bocholtz, namelijk 5 bunder genaamd 'kyrland': 2 mud rogge, 3 mud haver met 2 kapoenen, kerkelijk bezit. Genoemde Godfried is verplicht vanwege huis en hof gelegen bij het kerkhof van de kerk van Bocholtz tot 2 kapoenen en 2 schellingen als lasten, kerkelijk bezit.”

Verder staan er kopieën in van alle belangrijke stukken betreffende de rechten van de pastoor en dus van de abdij. Bovendien tekende pastoor Dydden dingen op zoals recepten:

“Neem van de toppen van wilde marjolein, van de toppen van absint, van de toppen van duizendguldenkruid van elk een halve handvol; van majoraan, salie, hysop, melisse een kleine handvol; van zaad van anijs, venkel, komijn, karwij, peen, peterselie en bergeppe van elk 4 drachmen; van gentiaanwortel, geurende kalmoes, Florentijnse lis van elk 2 drachmen; van nootmuskaat, foelie, galant van elk 1 drachme; van kaneel 4 drachmen, van kruidnagelen 2 drachmen, van saffraan 1 drachme. Verwerk alles tot poeder en maak met zoveel viooltjessiroop als nodig een konserf in de vorm van een zachte likkepots; voeg daaraan later 1 drachme gedestilleerde venkelolie toe; gebruik het 's morgens in de grootte van een walnoot.”

Ook een duiveluitdrijvingsformule was er te vinden, ruzies met Val-Benoît, adviezen aan volgende pastoors, maar eveneens processen met de schepenen, met de heren van de Bongard en anderen.

In 1597 was het eerste boek kennelijk zo onoverzichtelijk geworden qua inhoud dat pastoor Dydden besloot een tweede boek te schrijven. Het jaar 1597 werd als criterium genomen. Alle inkomsten en rechten werden schematisch genoteerd, inclusief alle processen. Bijkomend stonden de *sauvegardes* genoemd, die van 1579 tot 1596 en later de plundering van de parochie moesten voorkomen. Als klap op de vuurpijl beschreef pastoor Dydden de avonturen die hem persoonlijk waren overkomen.

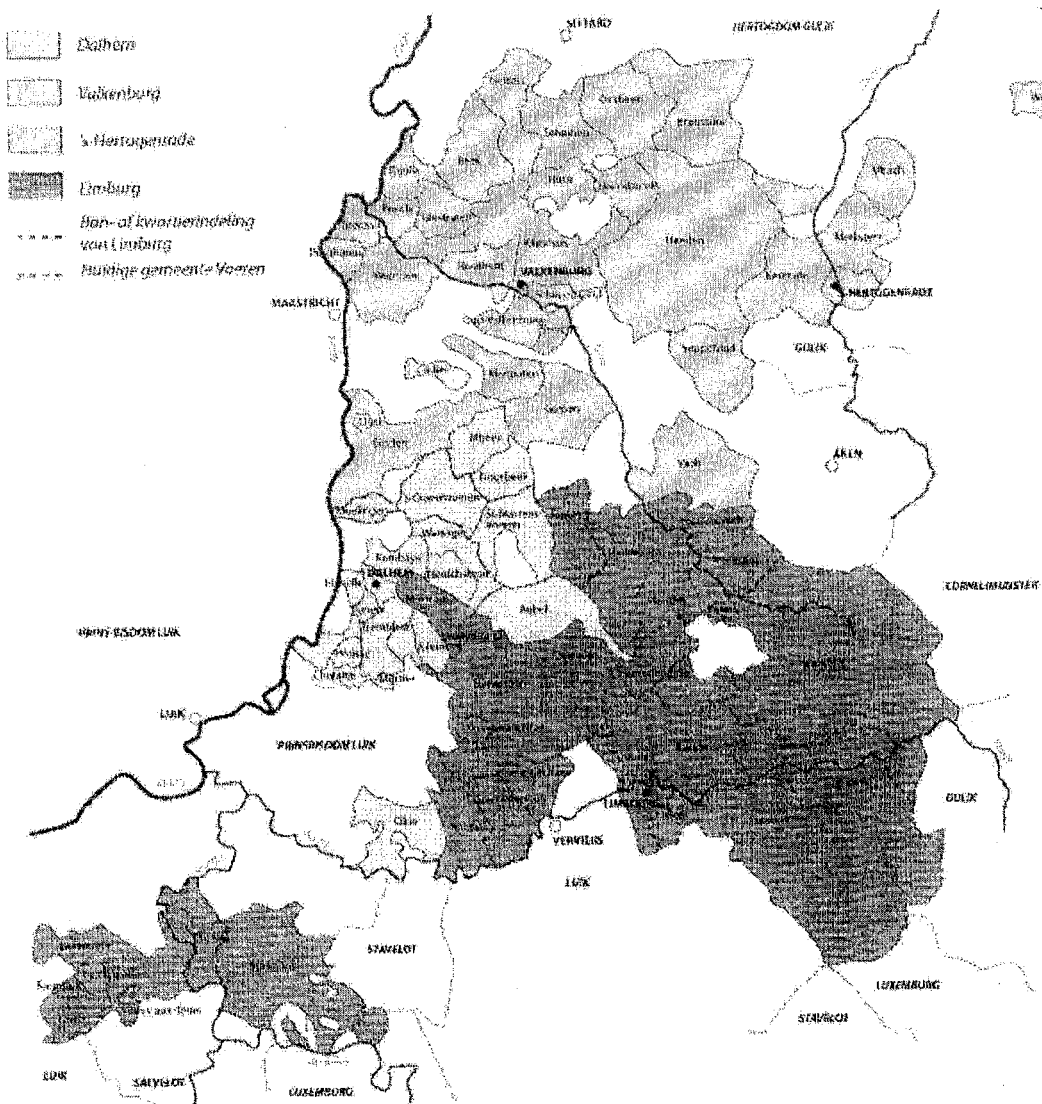
“In het jaar 1596 op zondag vóór Maria Lichtmis [2 februari] omsingelden 60 ruiters van het vendel van kapitein Clout van de Staatse [Hollandse] troepen onze kerk van Simpelveld tijdens de mis. Daarna braken ze de deuren van het gebouw open en staken de toren van de kerk in brand. Ik werd nu door de hevigheid van de rook en de vlammen gedwongen mijzelf door het raam van de toren aan hen gevangen te geven. Zij brachten mij naar kapitein Clout en dwongen me met harde woorden 600 Hollandse daalders te beloven.”

Daarbij de conclusies van het concilie van Maastricht over de plichten verbonden aan de grote tienden. Tot besluit de lijst met namen die het verdienden op zondag tijdens de H. Mis na de preek genoemd te worden.

Welke betekenis hebben beide boeken?

Ze beschrijven het leven van alledag. Ze tekenen de onderlinge verhoudingen. Ze geven een beeld van de landbouw en de plaats van de pastorie. Ze geven aan welke de plaats is van de godsdienst en de kerk. Ze laten de juridische structuren zien van de plaats van de abdij en dus de pastoor. Ze showen de gevolgen van de oorlogshandelingen en de verdediging daartegen.

Deel II. De wereld van Arnold Dydden

Limburg en de Landen van Overmaas.

Bovenaan links: Valkenburg; rechts: 's-Hertogenrade, waartoe ook Simpelveld behoorde;
midden links: Dalhem; donkerste vlekken: Limburg.

Het Nederlandse Zuid-Limburg en een deel van de huidige provincie Luik bestonden omstreeks 1600 uit de drie landen van Overmaze: Valkenburg, Rode en Dalhem. Ze hoorden bij het hertogdom Limburg en dus sinds 1288 na de slag bij Woeringen onder toezicht van Brabant. De vier Landen werden bestuurd vanuit Brussel. Vandaar de naam "Overmaze". Het stadje Limbourg aan de Vesder werd als hoofdstad van Overmaze beschouwd. Vandaar vertrok de afvaardiging van de drie standen naar Brussel voor de vergaderingen van de Staten-Generaal.

Enige invloed kon de afvaardiging van Overmaze in Brussel niet uitoefenen. Daarvoor was het gebied te klein en economisch te weinig van belang in vergelijking met de "grootmachten" Vlaanderen, Brabant en Holland. Simpelveld en Bocholtz leefden in het Land van Rode met als hoofdstad 's-Hertogenrade (tegenwoordig Herzogenrath). In de

burcht van 's-Hertogenrade zetelden de drossaard van Rode en het Hooggerechtshof. Reeds in de tijd van keizer Karel V werd de hoogste rechterlijke macht in handen gelegd van de Raad van Brabant. Pastoor Dydden, maar ook de schepenen en de plaatselijke adel wisten de weg naar Brussel te vinden. In beide boeken van Dydden staan uitvoerige teksten over aanklachten, eisen (meestal over tienden) en vonnissen. Het is opvallend dat processen met replieken en duplieken ongehinderd door konden gaan, ondanks de Tachtigjarige Oorlog die sinds 1578 steeds feller woedde. Aanvankelijk waren het vooral troepen huursoldaten die de regio onveilig maakten, later geregelde troepen; eerst Spaanse tercio's, daarna de goed getrainde legers van Maurits van Nassau. Om zich de plundersaars en verkrachters van het lijf te houden, betaalde men grote bedragen aan "*sauvegardes*" (vrijstellingen). Natuurlijk werd vooral het plaatselijke boerenfolk regelmatig bezocht door de soldateska. Een plundering kon afgekocht worden en meestal hielden de militairen zich aan de afspraken. Bij opstanden of mouterijen golden de regels niet meer. Bovendien eiste de tegenstander minimaal hetzelfde bedrag. Volgens "onze" pastoor heeft hij verscheiden *sauvegardes* afgesloten. Gezien zijn avonturen in de jaren '80 en '90 gaven de betalingen geen garanties voor veiligheid. Op onregelmatige tijden werd de kerk in brand gestoken of geplunderd, de pastoor afgeperst of meegenomen tot hij betaalde, enzovoort. Het nemen van gijzelaars schijnt een veelgebruikte methode geweest te zijn.

Toch was er sinds 1579 één rustgevende factor. In dat jaar veroverde de hertog van Parma de vestingstad Maastricht. Tot 1632 (verovering door Frederik Hendrik) bleef de stad en dus het hele achterland in Spaanse handen. Niet dat de rust gegarandeerd werd, want na het vertrek van Parma (1588) en kort daarna zijn dood konden de "Staatse" legers onder leiding van Maurits van Nassau herhaaldelijk pogingen doen de hele Maas onder controle te krijgen. Het lukte niet.

Musketier

Piekenier

De Spaanse periode tussen 1579 en 1632 was van grote betekenis voor de godsdienstige heroriëntatie van de Katholieke Kerk. De Contrareformatie kon in Overmaze de zorg en macht van de Kerk herstellen. Sinds 1598 waren de aartshertogen Albrecht en Isabella heersers in de Nederlandse Spaanse gebieden op speciale wens van Koning Philips II. De katholieke Kerk werd weer voorgeschreven. Voor de weinige protestanten eindigden de vervolgingen, maar ze konden zich beter rustig houden. Veel protestanten trokken daarom weg. De besluiten van het Concilie van Trente konden nu voluit worden toegepast. Met name de bisschoppen van Luik, maar ook die van het nieuwe bisdom Roermond voerden de nieuwe besluiten hardhandig door. Valkenburg viel onder Roermond, maar Rode bleef onder Luik, evenals het hertogdom Limburg. Deze ontwikkeling betekende dat het dagelijks leven in onze streek op godsdienstig gebied weinig veranderde. Het kerkelijk leven bepaalde de regelmaat van gebruiken, feestdagen, kerkbezoek, jaardiensten enzovoort. Omdat Simpelveld en Bocholtz ook na 1662 in het bezit van Spanje bleven, kreeg het protestantisme geen schijn van kans.

Vergeleken met streken als Vlaanderen, Brabant en Holland was het Land van Rode ook economisch zeer traditioneel ingesteld. De wet van de remmende voorsprong. De lössgrond leverde genoeg voedsel. Vernieuwingen waren dus niet nodig.

De landbouw werd beheerst door akkerbouw. Veeteelt was totaal ondergeschikt. Paarden, koeien, varkens, schapen, kippen, ganzen waren er natuurlijk wel, maar alleen voor eigen gebruik. Akkerbouw was echt belangrijk. Paarden vervingen ossen voor ploeg en wagen. Koeien, schapen, kippen leverden voedsel en vooral mest. Niet voor niets werd de mesthoop zo dicht mogelijk bij het huis gehouden. Mest was goud waard. Akkerbouw leverde graan (spelt, rogge, maceraan, haver), maar ook bonen en erwten. De gewone boer produceerde niet voor de markt, maar voor zichzelf. Het waren de grote boeren, de kasteelheren en de pastoor die naar de markt gingen. Na de oogst en de inning van de tienden reden boerenkarren vol rogge naar de markt in Aken. Pastoor Dydden spreekt van pachters die extra betaald krijgen voor het vervoer van de tiendenopbrengsten richting Aken. Daar werd het graan omgezet in klinkende munt.

Deze regio was gebaseerd op een landbouweconomie. Veel munten waren niet in omloop en die er waren bestonden uit koper en een enkele keer zilver. Verreweg de meeste bijdragen bij de tienden, de jaardiensten en de andere verplichtingen werden in natura afgedaan. De koeien graasden in oeverweiden langs de beek, de varkens werden in het najaar losgelaten in de eikenbossen, de schapen geweid op de heidevelden. De bossen golden als gemeenschappelijk bezit en het gebruik ervan was strikt gereguleerd. In het najaar en de winter werd een flink deel van de dieren geslacht. Een van de redenen was het gebrek aan diervoeder. (Bieten en maïs waren nog onbekend evenals aardappelen).

Hoe groot de opbrengst van de akkers was is moeilijk na te gaan. De lössgronden staan bekend om hun vruchtbaarheid, maar er was altijd een tekort aan mest. Het drieslagstelsel is hier lang toegepast. Pastoor Dydden schrijft soms over land dat braak lag. Was dat een gevolg van het systeem zomer/winter/braak of speelden andere factoren mee?

	jaar 1	jaar 2	jaar 3
stuk A	zomergraan (haver)	braak	wintergraan
stuk B	wintergraan (tarwe, rogge)	zomergraan	braak
stuk C	braakliggend (onbebouwd)	wintergraan	zomergraan

“Aantijging en eis van de eerwaarde heer Arnoldt Dydden tegen Merten Sdroegen vanwege klachten die geuit zijn op 20 oktober in het jaar 1586. Heer Arnoldt Dydden brengt een klacht in, die terecht is vanwege de afspraak die gemaakt is met de genoemde Meerten, en waartoe hij verplicht is, gelet op het artikel of artikelen die in de afspraak staan en aldus beginnen: ‘Tot den recht’:

‘Ook zal Meerten de pastoor 1 vat erwten op braakland zaaien voor ‘koe-erwten’ en de mest op de pastorie halen zoals overeengekomen’. Nu is het zo dat Peeter, de paardenknecht van Meerten, het slechtste land van de pastoor, namelijk bij de Ridderskoul, voor de erwten bewerkt heeft, en klaar gemaakt en Gerardt Schutz heeft de erwten daarin gezaaid als proef. En de pastoor heeft Merten Sdroegen dikwijls vermaand en door Thonis Ubachs laten vermanen en Merten heeft de mest niet volgens het artikel van de overeenkomst op de erwten willen brengen, waardoor de erwten niet goed zijn gegroeid, waardoor duidelijk is dat de pastoor grote schade heeft geleden door de proef. Ook zegt de pastoor, heer Arnoldt Dydden, vervolgens dat genoemde Merten de overeenkomst grof geschonden heeft tot schade voor de pastoor, en dat Merten volgens het artikel uit de pastorie moet vertrekken met een opzegtermijn van 14 dagen zonder iets te vernielen of te bederven.

Toen Meerten Sdroegen nu vertrok van de pastorie, heeft hij de kolen uit de moestuin getrokken en met bossen aan bonte Fie of Fie Saelen op de pastorie gegeven en aan meerdere anderen. Meerten heeft ook 4 ijzeren koeienkettingen, waarvan heer Arnoldt er twee aan Willem die Bus betaald had en de andere aan Thiel Boesten, de smid, met geweld van de kribben op de pastorie afgeslagen en aan de pastoor niet teruggegeven. Evenzo heeft Meerten met geweld de ijzeren kettingen, die bij de moestuin met ijzeren krammen vastgezet waren, losgerukt; een van de kettingen was van de kerktoren en is niet terug gegeven; deze kettingen heeft men bij de moestuin gezien. Evenzo heeft Meerten uit de pastorie 4 boomladders die van de pastoor zijn, zonder toestemming van de pastoor aan Heyn Kueven gegeven.”

Hoe zag een dorp eruit rond 1600? Bijna alle huizen van hout, vakwerkbouw en rieten daken. Alleen de grote boerderijen, kerk en adellijke huizen waren van steen. Wegen onverhard en in de winter slecht begaanbaar. Er bestonden wel regels voor het vaststellen van de breedte van de wegen.

“Wanneer de schout en de schepenen officieel de wegen meten met de ‘pietz’, die een inwoner met de maatstokken draagt (zoals Pieter Heulsen bij de laatste meting in het jaar 1569 gedragen heeft), dan zal geen pastoor de maat laten nemen vóór de pastorie, want het is geen officiële straat, maar het erf van de pastorie. Bovendien heeft men nog nooit gezien, noch was het gebruik, dat de roede of maatstok daar langs is getrokken. Dan meten ze vanuit de Broek door de straat tussen de Panneslager en de hof van de pastorie, die een halve roede breed moet zijn en gaan omhoog over de straat langs Housmanns hoeve en Pauwels Smeetz’ hoeve, die de breedte heeft volgens de schepenenrol. In het jaar 1589 is officieel de algemene stratenmeting gehouden in aanwezigheid van de edele heer Conrardt van Tomberg, genaamd Wombat, (de drossaard van het land van ’s-Hertogenrade) en Jan Oetegraven, schout, Jan Cardenael, Leenardt Brouwers, Leenardt Heuts, Leenardt Smets, Jan Boesten en Leenardt Merckelbach, schepenen. De roede en de maatstok heeft Peter Heulsen sr. gedragen in mijn aanwezigheid en alle wegen geschouwd zoals boven vermeld in het jaar 1569.”

Een plattelandsparochie, onverdedigbaar en open voor kwaadwillenden en tegelijk een levende gemeenschap met kerkelijke feesten en eeuwenoude tradities. Daarin speelde pastoor Dydden een grote rol.

Bronnen

Kerkrade, Gemeentearchief, Parochiearchief H. Remigius Simpelveld:

nr. 14: *Liber monasterii Belli Reditus* (Memorieboek I, 1571-1616)

nr. 15: *Liber monasterii Belli Reditus Ordinis Praemonstratensis* (Memorieboek II, 1597) in een kopie door pastoor Augustin Sougnez, 1782.

Bibliografie

Jo Van der Werf, *Simpelveld en Bocholtz door de ogen van Arnold Dydden, pastoor 1571-1616*, Simpelveld, Heemkundevereniging Simpelveld-Bocholtz, 2012, 421 pp.

Luc Wolters e.a., *St.-Remigius te Simpelveld. Kerk en parochie gedurende meer dan acht eeuwen*, Simpelveld, Kerkbestuur St.-Remigius, 2003, 224 pp.

Addendum: Welk type bron is het register of memorieboek van pastoor Dydden?

Op grond van het overgeleverde bronnenmateriaal lijken de norbertijnen een bijzondere belangstelling voor de materiële grondslagen van hun bestaan te hebben gehad. Richtlijnen voor een goed bestuur, opgesteld door abten voor hun opvolgers, of prachtig geïllustreerde kaartboeken zijn daar, middels enkele recente uitgaven, gekende voorbeelden van. Het aanleggen van een register met de rechten en de daaruit te verwachten inkomsten, in casu uit de tienden, zoals het oorspronkelijke opzet van pastoor Dydden was, heet legger. Voor zulk een staat met gegevens betreffende goederen, organisaties of personen en zeker wanneer daarin, zoals Dydden zelf schrijft, afschriften en uittreksels uit andere documenten zijn opgenomen, kan de term register in zijn precieze betekenis van de *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen* gebruikt worden. Wanneer de legger meer dan als basis voor de inning van de inkomsten dienst deed, en ook de effectieve inkomsten in rekenposten werden opgetekend, spreken we beter van een manuaal. Naast de effectieve en te verwachten inkomsten, konden evengoed eigen verplichtingen zoals uitstaande renten, opgetekend worden. Dat was het geval bij de zestiende-eeuwse pastoor Peeter Verhasselt uit de parochie Mazenzele bij Opwijk, die naast economische transacties (tienden, cijzen, renten, inning van de tiende en twintigste penning) ook de sacramenten (doopsels, huwelijken, begrafenissen), het onderwijs en zijn activiteiten en uitstappen als hoofdman van de schuttersgilde in zijn manuaal optekende. De term memorieboek, als die niet gebruikt wordt in de betekenis van obituaria of necrologia, is uit een geheel andere administratieve bron en in een geheel andere context ontstaan, namelijk de schepenlijst uit de stedelijke context.

Conclusie: register is correct, maar nogal ruim. Het zou kunnen gespecificeerd worden dat het startte als een legger en vrij snel een manuaal werd, die dan, zoals bij dat brontype vaak het geval, ruim met andersoortige aantekeningen aangevuld werd. De term memorieboek is vanuit typologisch oogpunt eerder misleidend. In één woord zou ik het als manuaal typeren.

Janick Appelmans

Curricula van de sprekers

Herman Janssens

Herman Janssens (Brasschaat, 1957) is norbertijn en priester van de abdij van Averbode. Hij behaalde het diploma van licentiaat in de geschiedenis aan de KU Leuven. Sedert 1996 is hij archivaris van de abdij van Averbode en redactiesecretaris van het tijdschrift *Analecta Praemonstratensia*. In de abdij van Averbode doceert hij sedert 1989 “Geschiedenis van de premonstratenzer orde”.

Abdijstraat 1, B-3271 Averbode

Giel Hendriks

Giel Hendriks, geboren in Overpelt (1930), is priester van het bisdom Hasselt en was gedurende het grootste deel van zijn loopbaan leraar in het Sint-Pauluscollege in Houthalen. Van 1982 tot 2006 was hij tevens secretaris van Heemkunde Limburg. In 2008 ontving hij hiervoor het Jozef Weyns-eremerk. Hij is bestuurslid van het Genootschap voor Geschiedenis en Volkskunde van Overpelt.

Dorpsstraat 132, B-3900 Overpelt

Mathieu Maesen

Mathieu Maesen werd geboren in Uikhoven (1944), volgde de Latijnse humaniora en behaalde daarna het diploma van onderwijzer. Vervolgens was hij een volledige loopbaan onderwijzer in Lanaken. Sedert vele jaren is hij amateur-historicus met als specialiteit Rekem. Na zijn onderwijsloopbaan was hij adviseur toerisme Oud-Rekem en geschiedenis Rekem voor het Domein Reckheim nv. Daarna werd hij secretaris van de vzw Renovatie Rekem.

Kleinveldlaan 15, B-3621 Lanaken

Jo Van der Werf

Jo Van der Werf (Heerlen, 1937) studeerde geschiedenis (mediëvistiek) in Nijmegen. Nadien volgde een loopbaan als leraar geschiedenis en maatschappijleer in Heerlen. Na zijn pensionering geraakte hij geïnteresseerd in de regionale en lokale geschiedenis en werd hij bereid gevonden om het project van de uitgave van de boeken van pastoor Dydden, waaraan reeds lange tijd was gewerkt, tot een goed einde te brengen.

Bouwensstraat 28, NL-6369 BG Simpelveld

Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden

De Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden bestaat uit:

lic. J. Appelmans, *redactielid contactgroep Signum voor België en eindredacteur*

dr. L.C. Van Dyck, O.Praem., *eertijds archivaris van de abdij van Tongerlo en erelid van de Historische Commissie van de Orde van Prémontré*

dr. A.J. Gribbin, *archivaris van de abdij van Tongerlo en lid van de Historische Commissie van de Orde van Prémontré*

lic. H. Janssens, O.Praem., *archivaris van de abdij van Averbode en secretaris van de Historische Commissie van de Orde van Prémontré*

lic. S. Van Lani, *archivaris van de abdij van Park en verantwoordelijke voor het Museum Parkabdij*

dr. J.G.M. Sanders, *adjunct directeur van het Brabants Historisch Informatie Centrum in Den Bosch en archivaris van de Abdij van Berne*

lic. L. Vienne, O.Praem., *eertijds archivaris van de abdij van Postel en pastoor van Arendonk*

De Werkgroep organiseert jaarlijks een thematische contactdag voor belangstellenden. Tot nu toe vonden plaats:

Eerste contactdag, zaterdag 20 april 1991, Abdij van Averbode

Norbert van Gennep en de premonstratenzerorde in de Nederlanden

Tweede contactdag, zaterdag 9 mei 1992, Abdij van Berne te Heeswijk

De premonstratenzerorde in de Nederlanden. Bronnen en brongebruik

Derde contactdag, zaterdag 15 mei 1993, Abdij van Tongerlo

Ideaal en werkelijkheid. Stichtingsplaatsen en ontginningsactiviteiten van premonstratenzers in de Nederlanden

Vierde contactdag, zaterdag 7 mei 1994, klooster Sint-Catharinadal te Oosterhout

Vrouwen in de premonstratenzerorde

Vijfde contactdag, zaterdag 29 april 1995, Abdij van Postel

De stadshoven van de premonstratenzerabdijen in de Nederlanden: refuge, overslagplaats en stedelijke residentie

Zesde contactdag, zaterdag 27 april 1996, Abdij van Middelburg

Abdij en stad

Zevende contactdag, zaterdag 26 april 1997, Abdij van Park

Norbertijnen in de politiek

- Achtste contactdag, zaterdag 16 mei 1998, Abdij van Rolduc
Omgang met norbertijner heiligen. Achtergronden en vormgeving van de heiligenverering in de orde van Prémontré
- Negende contactdag, zaterdag 8 mei 1999, Ninove
Middeleeuwse premonstratenzer kerken
- Tiende contactdag, zaterdag 13 mei 2000, Fryske Akademy te Leeuwarden
Norbertijnen in Westlauwers Friesland
- Elfde contactdag, zaterdag 28 april 2001, Abdij van Grimbergen
Norbertijnen en Wetenschap
- Twaalfde contactdag, zaterdag 20 april 2002, Stadsherberg de Mol te Delft
Hospitalitas en de aanwezigheid van leken in de middeleeuwse premonstratenzer kloosters
- Dertiende contactdag, zaterdag 24 mei 2003, Abdij van Averbode
De Norbertijnen en de Barok in de Nederlanden
- Veertiende contactdag, zaterdag 8 mei 2004, Landgoed Mariënwaerdt
Norbertijner Abdij-economie en Landschap
- Vijftiende contactdag, zaterdag 16 april 2005, Abdij van Tongerlo
Norbertijnen en Zielzorg
- Zestiende contactdag, zaterdag 20 mei 2006, Oude Abdij Drogen
Memorievieringen bij Norbertijnen
- Zeventiende contactdag, zaterdag 12 mei 2007, Abdij van Berne te Heeswijk
De strijd om te overleven
- Achttiende contactdag, zaterdag 19 april 2008, Abdij van Park
Kunst- en handschriftenbezit van de Norbertijnenabdijen
- Negentiende contactdag, zaterdag 9 mei 2009, Latijnse School en Bergkerk Deventer
Internationale netwerken in een periode van transformatie
- Twintigste contactdag, zaterdag 8 mei 2010, Roosendaal
Norbertijnse pastorieën in het hertogdom Brabant
- Eenentwintigste contactdag, zaterdag 7 mei 2011, Abdij van Grimbergen
Premonstratenzer gregoriaans in de Nederlanden: Liturgische handschriften (13de-16de eeuw)
- Tweeëntwintigste contactdag, zaterdag 5 mei 2012, Abdij van Postel
Reizen in woelige tijden
- Drieëntwintigste contactdag, zaterdag 20 april 2013, Oud-Rekem
Invloed van Waalse norbertijnenabdijen in Limburg: Beaufort en Floreffe

---

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Herman Janssens. <i>De abdij van Floreffe (1121-1796). Beknopte situatieschets</i>	7
Giel Hendriks. <i>De invloed van de abdij van Floreffe in Houthalen en Overpelt</i>	15
Herman Janssens. <i>Beaurepart</i>	25
Mathieu Maesen. <i>De norbertijnen in Rekem: verdwenen maar niet vergeten</i>	31
Jo Van der Werf. <i>Simpelveld en Bocholtz door de ogen van Arnold Dydden, pastoor 1571-1616</i>	39
Curricula van de sprekers	53
Deelnemerslijst	55
Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden	59
Inhoudsopgave	61